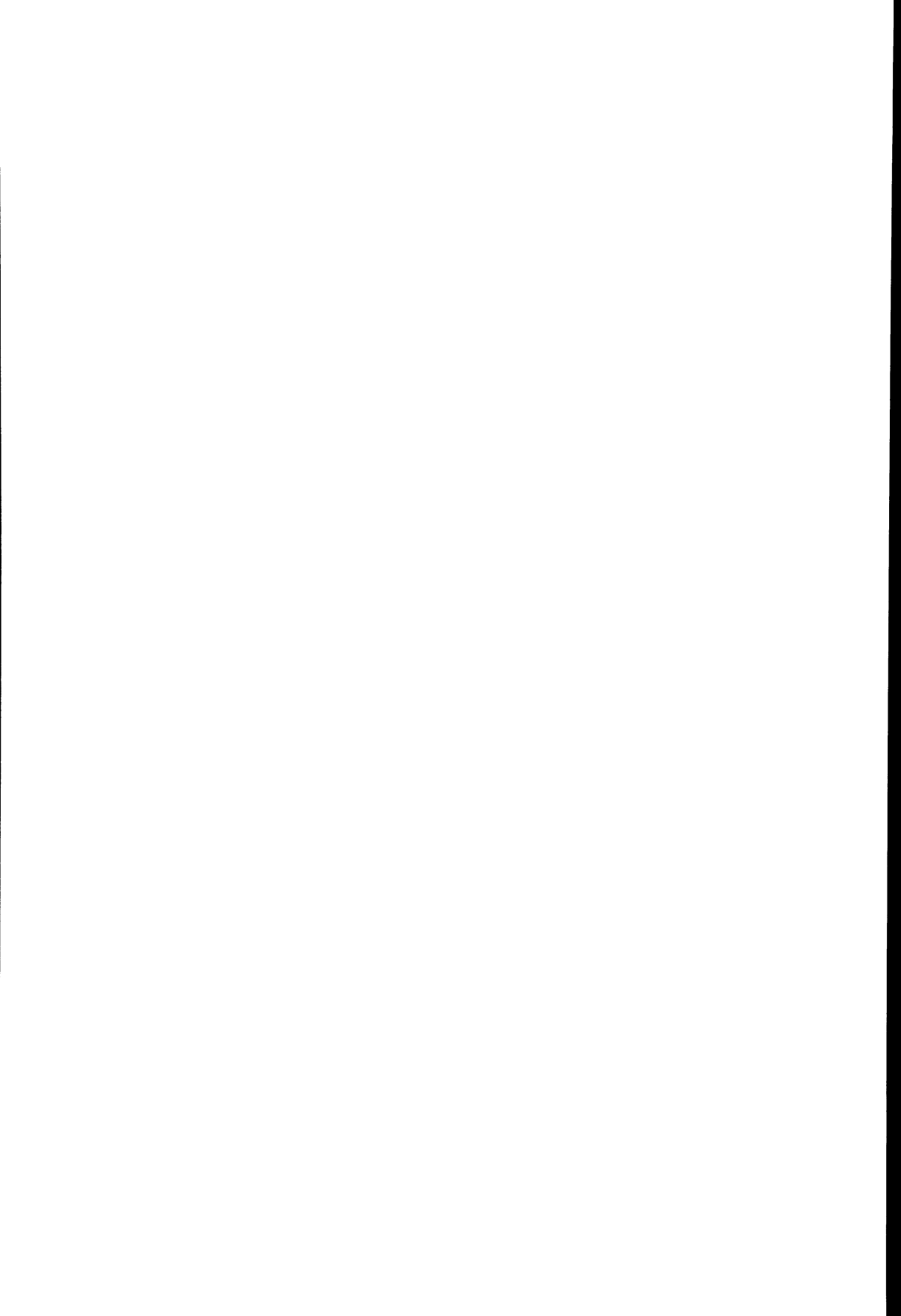

שירי יוסף בן לביא

יוצאים לאור על-ידי תרצה ורדי

מבוא

א

לא הגיע לדינו קובץ מסודר של שירי יוסף בן לביא, הוא בידאל בן ר' בנבנשת דה לה קבלריה, משורר שחי בסרגוסה (נולד 1370–1375, המיר 1414, ונפטר אחרי 1443).¹ שיריו נאספו מכתבי יד שונים, שהחשובים בהם הם קובצי השירים של שני משוררים בני חוגו, שלמה דאפיאירה ווידאל בנבנשת. שירי בן לביא הועתקו לקבצים אלה כחלק מחילופי שירים שניהלו עמו שני משוררים אלה.² מקור חשוב לשירים נוספים של בן לביא הוא כתב יד שוקן 37 (ש). מקור זה מכיל שירים של בן לביא המצויים גם בקבצים שנזכרו לעיל, וכן שמונה עשר שירים נוספים, שאינם ידועים ממקור אחר.³ מבין המקורות ראויים לציון גם כתב יד פראג, המוזיאון היהודי מס' 50 (מ), והוא מסוף המאה הט"ו, וכן כתב יד סנקט פטרבורג 104/1 (Ebp. (Heb.) II A 104/1 (פ)). העתקה יחידה של השיר 'הוה עלי הוה' נשמרה בכתב יד ברלין 114 (ג). כמו כן ידועים שני שירי קודש של בן לביא, והם 'גדל עונני' ו'אני קראתיך', שאינם כלולים בפרסום זה.⁴ לא נכללו בפרסום זה שני שירים מסופקים המיוחסים

* ראשיתו של פרסום זה בשירים שליטתי לצורך עבודת הדוקטור שלי בהנחייתו של פרופ' י' יהלום. שלמי תודה לפרופ' ע' פליישר שטרח על התקנת דברי, והעיר הערות מאלפות. את כתב יד ש זכיתי לקרוא בשעתו במכון שוקן. יתר כתבי היד נודעו לי רק מתצלומיהם במכון לתצלומי כתבי יד עבריים שבבית הספרים הלאומי. תודתי לכל אלה שאפשרו לי לעיין בשירים.

1 להלן יצוין בדרך כלל כ'בן לביא'. התאריכים על פי גלוסטרה, תעודות, עמ' 129–130. לדעת ביינארט, יודאיקה, המשורר נפטר לפני 1456. סקירה עליו ועל סביבתו החברתית והספרותית ראה אצל שירמן-פליישר, תולדות ב, עמ' 580–627, ובמיוחד בהערות השוליים שם, שבהן חומר עדכני של עורך הספר. על משפחתו ומעמדה הכלכלי ראה בלסקו-מרטינס, גירוש.

2 להלן יצוינו כדאפיאירה ווידאל בנבנשת. שירי דאפיאירה הגיעו לדינו בהעתקות רבות. קבצים המכילים את כל חיבוריו ידועים בחמש העתקות. המהימנות שבהן הן כ"י אדלר 1381 מן המאות הט"ו–ט"ז (א), ואוקספורד 1984, עמ' 150–207 (ב). כתב יד זה מיוחס לרבע הראשון של המאה הט"ו. קובץ שיריו של וידאל בנבנשת הגיע לדינו בכ"י אוקספורד 1984 עמ' 71–149, וכן בכ"י סינסינטי 314–316, 500 (ס 314, ס 315, ס 316, ס 500); על סדרם הנכון של חלקי מקור זה ראה ורדי, וידאל, א, עמ' 24–26.

3 השירים שנודעו רק ממקור זה הם: אללי כי (ש סימן כט), בחר נתיב (כ), בתנור חשקך (ס), גדול עוונני (שיר קודש, סימן כז), גו בנדוד (לב), דוד צח כלי (יז), דמי לבי (ל), היום לך (מה), הנה תמול (לא), ידידי על מרום (נא), לבי ועיני (יח), לערוך קרב (נד), נאסר בתוך משמר (נו), נסע ששוני (כח), צפור דרור (לג), ראו דוד (נה), רעיון נעצב (יט), שמע לי (נג). כתב היד הזה מאוחר יחסית (המאה הי"ז), ולא כל ייחוסיו מדויקים. השיר 'קרבת ידידיך', הוצא מרשימת שירי בן לביא, כי הוא מופיע גם בקובץ שיריו של וידאל בנבנשת (ורדי, וידאל, שיר קיד), וכך מוכח מתוכנו שהוא רצוף שבהים לבן לביא עצמו.

4 אחד מהם, 'גדל עונני', פורסם על ידי שירמן, השירה, ב, עמ' 602, בין שירי וידאל בנבנשת. השני,

לו בכ"י ש: 'נדוד נע ונד' ו'נפשי להגדיל מדורת'. הם מופיעים בראש 'הלצה' שנכתבה בחוגו של בן לביא, אך לאו דווקא על ידיו.⁵

סביר להניח שבן לביא כתב שירים נוספים, אבל אזכורים ברורים יש רק לארבעה שירים נוספים שטרם נתגלו.⁶ אפשר ששירים משלו אבדו בשל המרת. מאידך, ייתכן שבן לביא מיעט לכתוב שירים, משום שהשירה לא עמדה בראש מעייניו. הנחה זו עשויה לקבל תוקף גם מידיעות שיש בידינו על תחומים שונים שבהם פעל ומעדות שונות שעולות משיריו ומשירי רעיו. מאלה ניכר כי בן לביא הקדיש את עיקר מרצו לתחומים אחרים, אם להנהגת הקהילה ואם לעיסוק במדע. שירי שבח המכוונים אליו מדגישים חזור והדגש לא את שירתו, אלא את חכמתו ואת ידיעותו. כך למשל משתמע משיר של וידאל בבגנשת, שידע להבחין יפה בכישוריהם המיוחדים של נמעניו:

בְּרַב חֶכְמָה וְכָבוֹד וְעִנְיָה / יְהוֹסֵף, מְחַמֵּד לְבִי וְנַפְשִׁי
וּבְמִירוֹת – שְׁלֵמָה בֶן מִשְׁלֵם / אֲשֶׁר שִׁירָיו וּמֵאֲמָרָיו כְּדָבָרֵי⁸

ברנשטיין פרסם חלק משירי בן לביא מתוך קובץ שירי דאפיאירה שבכתב יד א. עמד לפניו גם כ"י ה אבל הוא לא הכיר את שירי בן לביא הפזורים בכ"י ס, ולא את הלקט שבכ"י ש.⁹ בשל מיעוט מקורותיו, לא העלה אלא אחד עשר שירים של בן לביא, כרבע מכלל יצירתו הידועה כיום. אמנם מניינם לפי ברנשטיין הוא י"ח, אבל המהדיר מנה גם את ה'סימנים' שצירף המשורר לחיבוריו כשירים בפני עצמם, וכן טעה בזיהוי בעלותו על שירים אחדים.¹⁰

7 'אני קראתיך' נדפס על ידי ברנשטיין, בן לביא, שיר א.
על ייחוסה לשלושה מחברים, ועל חלקו הממשי של כל אחד מהם בחיבור זה, ראה שירמן-פליישר, תולדות ב, עמ' 614, הערה 46.

6 על אחד מהם, שיר בן ששים בתים, ענה דאפיאירה בשירו 'עפר בהר שפר' (כ"י א, עמ' צח). אמנם בכתובת של שיר המענה נאמר 'יעירני בשירים חדשים מספרם ששים', אך אין תקדים למשלוח 'ששים שירים', ובדברי דאפיאירה אין רמז לכך כי המשלוח שהתקבל היה חריג בגודלו. השני נזכר כשירו של ה'חכם המעולה דון וידאל בן באן בגנשת', ויש להניח כי הוא בן לביא, שכתב לדאפיאירה תרחים 'הזהיר בהם לברוח מפני חמת הדבר המתרגש', ואילו כוונה תשובת דאפיאירה 'בעת רצון' (ברנשטיין, דיואן, שיר י). השלישי היה שיר אוור שדאפיאירה מספר עליו בכותרת שהקדים לשיר התשובה שלו. וכך לשון הכותרת: 'עוד בנה היקר [בן לביא] מושח, לחן 'מפאתי היכל', ולשבחו ולפארו שלחתי אליו המושח הוזה במשקלו במתכנתו' (ברנשטיין, דיואן, שיר ט). בן לביא עיצב את שירו על פי המושח 'מפאתי היכל אש הסנה רכל' לריה"ל. לשירו של ריה"ל ראה בראדי, ריה"ל, א, עמ' 182. שיר נוסף שנכתב בטורטוסה, נזכר על ידי בונפיד, שהשיב עליו ב'שמש יקר'; ראה קמינקא, בונפיד א, עמ' 114.

7 להשערה זו יש להתייחס בזהירות, משום שיש עדויות להערצה הרבה שלה וכה דאפיאירה, אף על פי שהמיר את דתו יחד עם בן לביא; ראה ורדי, עדת נוגנים, עמ' 11. האומנם ידעו בני דורם והבאים אחריהם להבדיל בין מניעי ההמרה של כל אחד מהם, וסלחו לדאפיאירה המשורר הוקן, שאולי נגרר להמרה בליתי-ברירה, בעקבות בן לביא? ראה לעניין זה שוורץ, עמ' רסט. לעומת זאת גשתמר שיר הקודש של בן לביא 'אני קראתיך' בהעתקות אחרות.

8 ורדי, וידאל, שיר יג, בתים 2-3.

9 ברנשטיין, בן לביא, עמ' 348.

10 שירים אותנטיים של בן לביא בפרסומו של ברנשטיין הם: א, ג, ד, ה, יג, יד, ואילו ב, ז, ח, ט אינם שירים בפני עצמם, אלא 'סימנים'. לגבי השיר 'רוח ומירות', שיר יב במהדורתו, אף הפליג

גם ד' ירדן פרסם שניים משירי בן לביא, אבל ייחס אותם בטעות לוידאל בנבנשת. טעות זו מצערת ביותר, כי השירים הנדפסים שם הם דר־שיח בין שני משוררים, וייחוס כל הקטעים לוידאל בנבנשת מטשטש את הסיטואציה המיוחדת והמעניינת הזאת.¹¹

ב

המשפחה שאליה השתייך בן לביא הייתה מהמשפחות היהודיות הנכבדות, הוותיקות והמסועפות באראגון. אנשיה שירתו את מלכי אראגון כגזברים, גובים, מנהלי משק, טובעי מטבעות וחוכרי מסים ומכסים. הראשון מהם שעליו קיים זכר בתעודות, היה יהודה דה קבלריה, ה'באילי' של סרגוסה משנת 1257.¹² בני המשפחה היו בני חסותו של המלך, אך נשאו גם בתואר 'דה לה קבלריה', שאותו קיבלו כבר בסוף המאה ה"ב או בראשית המאה ה"ג, בהיותם בני חסות של הטמפלרים.¹³ המשפחה על ענפיה השונים הייתה במרכז הפעילות הכספית של מלכות אראגון. עם זאת היו אנשיה גם ממנהיגי הקהילה היהודית, ואף טיפחו את היצירה העברית. בסרגוסה ידוע היה בית הכנסת של משפחת בנבנשת.¹⁴ סרגוסה בירת אראגון הייתה מרכז לפעילותם, אבל יש עדות על כך שבית המשפחה, או בית מגורים נוסף שלה, היה באלקניס, דרומית מזרחית לסרגוסה, בואכה טורטוסה.¹⁵ במאה ה"ד בלט בפעילותו הכלכלית ובקרבנותו למלך אראגון דון וידאל דה לה קבלריה, אך גם אחיו שלמה, סבו של בן לביא, היה חוכר מסים עשיר. שלמה תרגם מערבית לעברית את 'האמונה הרמה' של הראב"ד, ואף כתב שירים עבריים.¹⁶ בנו של שלמה, ר' בנבנשת,

- ברנשטיין והוסיף מדעתו את הכינוי 'בן' לכתובת ברורה בכתב היד המייחסת את השיר לידון וידאל בנבנשת'. ברנשטיין עמד על דעתו כי על אף הראיות העולות מן הטקסטים ומן התעודות הספרדיות בן לביא ודאפיאירה לא המירו את דתם בעקבות ויכוח טורטוסה. לפיכך הוא ייחס לבן לביא את השירים החריפים שכתב וידאל בנבנשת לדאפיאירה על המרת דתו, ופירש את חליפת השירים בין השניים האחרונים כאילו היא דנה ב'בגידה' בשירה ולא בבגידה בדת ישראל (שם, טז-יז). גם את השיר 'גביר נודע' שכלל ברנשטיין בין שירי בן לביא יש להפקיע מבעלותו; שיר זה נכתב בידי בידאל בן אל רבי. ירדן, שירי אהבה. חלק מבאורי לשירים נעשה על פי פרסום זה. ראה להלן הערה 68.
- 11 בער, תולדות, עמ' 86-87, וכן עמ' 489, הערה 19; גלוסטר, תעודות 118.
- 12 בער, שם, שם, וכן גלוסטר, תעודות, עמ' 17. על פי הטבלה שערכה גלוסטר (במאמרה, ללא ציון עמוד), הראשון שמופיע כבעל התואר הנ"ל הוא סקרינו, אבי סבו של בן לביא. יש לציין כי במאות ה"ד-ט"ו היו למשפחה קשרים כלכליים הדוקים דווקא עם המסדר ההוספיטלרי. יתכן כי הגזרות נגד הטמפלרים וירידת מעמדם בארצות אירופה גרמו לשינוי בויקה הכלכלית. אבל השם די לה קבלריה נשמר על ידי ענפי המשפחה לדורותיה, כשם שנשמר השם העברי - בני לביא. לקשרי המשפחה עם המסדרים השונים ראה בלסקן-מרטינס, גירוש, עמ' 155-160.
- 14 ראה ניומן, ב, עמ' 150, וכן ביינארט, גירוש, עמ' 106, הערה 23.
- 15 כך על פי ההספר של שלמה חזן על ר' בנבנשת: 'ובא ולן ושכב ארצה אלקניס כי שם ביתו' (קובק, עמ' 8). גם וידאל בנבנשת כותב לדאפיאירה באלקניס, אולי כאשר זה האחרון התגורר בבית בני לביא, ראה: ורדי, וידאל, כתובת לשיר א. על קשרי המשפחה לאלקניס ראה בער, תולדות, עמ' 262, וכן שירמן-פליישר, תולדות, ב, עמ' 588, הערה 30.
- 16 פרטים מעטים עליהם אצל בער, תולדות, עמ' 261-263, וכן אצל שירמן-פליישר, תולדות, ב, עמ' 581-583. שירמן, השירה, ב, עמ' 555-557, מביא שיר קודש הנושא באקרוסטיכון את שמו של שלמה בן לביא. לשני שירים נוספים הנושאים אקרוסטיכון שלו, 'שר בשירים' ו'חומות וחל אשית',

הוא שיוס את שיקום קהילת סרגוסה אחר פרעות קנ"א. הוא הזמין את האישיות ההלכתית הגדולה שבימיו, חסדאי קרשקש, לפעול בעיר כרב. קודם לכן יזם את מינויו של ר' יצחק בן ששת ברפת (הריב"ש), אלא שזה לא האריך ימים בכהונתו בשל סכסוכים פנימיים בקהילה.¹⁷

פעילותו של ר' בנבנשת לא הצטמצמה בכך. הוא יזם כתיבה של ספרי מדע, ותרגומים לעברית של ספרים כאלה מערבית ומלטינית. הוא עצמו תרגם את ה'אריתמטיקה' של ניקומכוס גרסיאנוס, וביזמתו תורגמו גם 'ספר המידות' לאריסטו ו'מפלת הפילוסופים' לאלגואלי. ספר רפואה, שנודע אחר כך בעברית בשם 'גרם המעלות', נכתב לטינית וגם תורגם לעברית ביזמתו. ידוע כי ר' בנבנשת, כמוהו כאביו וכסבו לפניו, נשא גם במשרות ממלכתיות בתחומי הכספים והארגון, ומילא שליחויות דיפלומטיות חשובות. לא רק אוצרות הכתר, אלא גם נכסי הארכיבישוף של סרגוסה נוהלו על ידי יהודי זה.¹⁸

ר' בנבנשת נישא לדונה טולוסאנה. היא הייתה בת דודו, אחי אביו, וידאל דה לה קבלריה. טולוסאנה ילדה לו בנים ובנות, ביניהם יוסף, שנולד בשנת 1370 או סמוך לה. בן אחד נפטר בהיותו צעיר לימים. יתכן כי לזכרו כתב בן לביא את 'אללי כי' (מהדורתנו, שיר לב).¹⁹ גם דאפיאירה ווידאל בנבנשת קוננו על אח זה, והכתובות לשיריהם מעידות בבירור על כך.²⁰ בצוואתה הוכירה דונה טולוסאנה שני בנים משלה, את שניהם בשמות שקיבלו אחר המרתם – גונסאלו, הוא יוסף בן לביא, וחואן. בנותיה היו חמש במספר.²¹ ר' בנבנשת פרש את חסותו על שלמה דאפיאירה. משורר זה, פליט מפרעות שנת קנ"א, נאסף לבית המשפחה כבר על ידי שלמה בן לביא, אבי ר' בנבנשת.²² שלמה תיאר את

ראה ברנשטיין, שני פיוטים. בעוד ברנשטיין מתקן טעות של דוידון, שייחס שני שירים אלה לדאפיאירה, הוא עצמו הדפיס בין שירי הקודש של דאפיאירה שיר שהאקרוסטיכון שלו 'שלמה בן לביא'. יש להניח שגם שיר זה נכתב על ידי שלמה, ולא לכבודו. ראה ברנשטיין, קודש, שיר א. על מחלוקת הריב"ש ראה פלדמן, יוסף בן דוד.

ראה בער, תולדות, עמ' 261–263. לפי גוטוירט, דוראן, הקרבה לשלטון עוררה בקרב חצרנים יהודים עניין בתחומי דעת חדשים. הוא מצביע על התעניינות גוברת שלהם בסוגיות תיאורטיות של תורת השלטון. לדעתו כתב פרופיט דוראן את איגרתו על מרד אבשלום לבקשתו של ר' בנבנשת. ה'איגרת' שונה מדברי פרשנות מסורתיים בכך שהיא מנתחת את פרשת המרד מתוך נקודת ראות פוליטית, מודרנית לשעתה. ה'איגרת' של דוראן עצמו התפרסם אצל פרידלנדר, מעשה אפוד.

זו קינה הנאמרת בגוף ראשון, צורה שאין בה, כשהיא לעצמה, כדי להעיד על קרבה משפחתית של ממש. הדיבור בגוף ראשון הוא מן הקינונוציות של הסוג, אבל הבקשה המשולבת בקינה להימנע מדברי תנחומים ומביקורי תנחומים מעידה על הנפטר שהוא אכן בן-ביתו של הכותב. בקשה כזו קשה לייחס למי שכותב בשביל אדם אחר, מה גם שהיא אינה נמנית על הנושאים המסורתיים של הקינה.

על מות האח הזה כתב דאפיאירה את 'ישעי ואור עיני' (ברנשטיין, דיואן, שיר קנב), וכן את 'מה זה באור', (כ"י א, עמ' קיב). וידאל בנבנשת כתב עליו שלוש קינות (ורדי, וידאל, ע-עב). קינה נוספת, אנונימית, 'חצי התלאות' בכ"י סנקט פטרבורג 104/1, עמ' 23, נושאת כותרת דומה לזו שבראש קבוצת שירי וידאל בנבנשת: 'קינה היא כוננה מורשי לבכי על פטירת אחי דון יוסף בן בנבנשת [=אחיו של דון יוסף] אשר ימיו קמטו בלא עת'. לעומת זאת המעשה באח של חתן שנפטר ערב חתונת אחיו היה במשפחת וידאל בנבנשת, ואין הוא קשור בבן לביא. ראה על כך ורדי, עדת נוגנים, עמ' 60–62.

ראה: בער, תולדות, עמ' 378–379; גלוסטרד, תעודות, עמ' 124, 129–130. למרות עזבונו הספרותי העשיר קשה לאתר עובדות בדוקות על קורותיו של שלמה דאפיאירה קודם

תהילת פטרוניו בקינות שכתב אחר מותם.²³ בחייהם נדרש לכתוב את מכתבי אדונו ואת מכתבי הקהל בסרגוסה. ר' בנבנשת מינהו גם מורה לצעירי המשפחה. בנבנשת דאג לדאפיאירה לא רק מתוך רחמים, אלא גם מתוך תחושת אחריות ליצירה היהודית ולשירה העברית בפרט. הוא דאג בכך גם להעברת מורשת השפה העברית והשירה העברית לדור הבא. ר' בנבנשת נפטר בשנת ק"ע.²⁴ הערכה רבה לפעולותיו מצויה בהספדים ובקינות שנכתבו אחרי מותו. אין אלה דברי שבח שגרתיים, אלא הם מציינים בהבלטה פעולות ספציפיות. הספד של שלמה חזן מפליג בפעולותיו כמנהיג לקהילה: 'שר הגדול על בני עמנו שבכל דור ודור עומדים עלינו לאבדנו ולהומנו ולפני מלכים יתיצב, נצב ימינו כשר ודגול ליהודים נגד המשחיתים העומדים להכחיד את שמנו', בעוד דאפיאירה מדגיש את יוזמותיו בענייני רוח: 'כְּמָה סְפָרִים מְלִשׁוֹן זָר אֶל לְשׁוֹן / עֵבֶר בְּיִשְׂרָאֵל נִאֲמָו נֶעְתְּקוּ'²⁵

ג

בן לביא למד לא רק שירה, אלא גם מדעים, וזאת נוסף על חינוכו היהודי הרחב.²⁶ באחת מאגרותיו, ר' בנבנשת מתאר את בנו כמשורר מחונן אשר 'נעימות בימינו', וגם כלמדן האוסף משל אחרים.²⁷ עדויות על היותו איש מדע מחונן מופיעות כאמור כמעט בכל השירים שכן לביא הוא נמענם. בשירי ידידות שנכתבו אליו מרובה השימוש במטפורת התבואה ואיסופה – ציור שמקורו בעלילות יוסף המקראי, והוא הולם את המהולל שגם שמו היה יוסף. יש בשירים גם דברים מפורשים על שליטתו ב'חכמה' בכלל ובאסטרונומיה בפרט.²⁸

שהגיע לבית בני לביא. ראה ורדי, עדת נוגנים, עמ' 14–17.

23 ברנשטיין, דיואן, שיר ב.

24 ב'סימן' לקינת דאפיאירה על מותו מופיע הנוטריקון בענ"ן, שהוא בגימטריה קע"ב, ראה ברנשטיין, דיואן, שיר ב. א. בהספדו של שלמה חזן (לעיל הערה 15) נקוב התאריך המלא: שבת, י' בחודש כסלו. נוטריקון השנה בהספד זה הוא י'ו'ס'ף', המתאים לשנת ק"ע. שטיינשניידר הציע לצרף גם את ה'ב' של 'ביד יוסף' להשלמת התאריך (להצעת שטיינשניידר ראה קובק, עמ' 9, הערה 5). נראית לי הערתו של פליישר כי הנכון הוא לראות את ה'ב' של 'בענן' כאות שימוש שאינה כלולה בנוטריקון, כך שגם פענוחו יצביע על שנת ק"ע. לשם קביעת שנת המוות ניתן להיעזר בעדות חיצונית. זו מצויה בתעודה ספרדית הקשורה באשת בנבנשת, דונה טולוסאנה, שהייתה שותפת פעילה בעסקיו הכלכליים. אחרי קיץ 1410 היא נזכרת בתעודות כאלמנה; ראה גלוסטר, תעודות, עמ' 129. לשירים המתוארים ככתובות על מצבתו של ר' בנבנשת ראה להלן שירים לג-לה.

25 על הספדו של שלמה חזן ראה לעיל, הערה 15; וראה קובק עמ' 6. למובאה מן ההספד של דאפיאירה ראה ברנשטיין, דיואן, שיר ב, בית 24.

26 על רמת ההשכלה אצל ילדי הקהילה היהודית בסרגוסה ראה עסיס, עזרה הדדית, עמ' 276–277. גם ממכתבי וידאל בנבנשת עולה עדות מעניינת על שכירת מורים פרטיים לילדים; ראה ורדי, וידאל, א, עמ' 16.

27 'עֲצִימוֹת בְּיָדוֹ יִקְבֵץ וּמִיָּנִי תְּבוֹאוֹת אֶל חִיקוֹ יֵאָסֶף', מתוך אגרת ר' בנבנשת לבנו יוסף בן לביא ולחברו וידאל בנבנשת כשנסעו ללמוד את 'ספר השמע' לאריסטו. האגרת בכ"י ס 314, עמ' 32.

28 לעניין שליטתו של יוסף בפילוסופיה ראה אצל שורץ, דרש. המחבר עומד על אופי נאומו של בן לביא בוויכוח טורטוסה, ובעיקר על אופייה הפילוסופי של הדרשה בעניין יציאת מצרים. לשירי וידאל

בן לביא תרגם מערבית לעברית את ספר הרפואה 'גרם המעלות' שהוזכר לעיל, אותו ספר שאת כתיבתו הזמין אביו מידי יהושע הלורקי.²⁹ גלוסטרס מייחסת לו קטעי תרגום של קיקרו מלטינית לקסטיליאנית, קטעים שהיו ידועים במאה הי"ז.³⁰ קשה לקבוע מוקדם ומאוחר בפעילותו המדעית, אך יש מקום להשערתו של שירמן, כי עקב התנצרותו זנח את מלאכת התרגום מלטינית לעברית ועבר לתרגם מלטינית לקסטיליאנית.³¹

ידועות לנו שתי יצירות שכתב בן לביא בתחום ההגות היהדות. האחת – 'קדש הקדשים', והאחרת – דרשה בעניין יציאת מצרים. 'קדש הקדשים' הוא כתב פולמוס המכוון במיוחד נגד המומר יהושע הלורקי.³² יצירתו היהודית השנייה, הדרשה בעניין יציאת מצרים, זוהתה לאחרונה בכתב יד מוסקבה, אוסף גינצבורג 1060/1.³³

נראה שכן לביא לא היה פעיל ביותר בעסקי הכספים של המשפחה ולא נשא משרה רשמית בחצר המלך, לפחות בימי בחרותו, ואולי עד המרתו. אין עוררין על כך כי עד להתנצרות המשיך בן לביא את המסורת המשפחתית של דאגה לקהילה, במיוחד בכל הקשור ליחסים עם השלטונות.³⁴

בקבצים המוקדשים לשירה יש, מעצם טיבם, רק מעט עדויות ביוגרפיות מפורשות, אך לעתים ניתן למצוא בכותרות שבראשי השירים אינפורמציה מפתיעה. כך היא זו המופיעה בראש שיר של שלמה בונפיד, ממשוררי הדור החשובים, שנכתב 'לשר דון בידאל בן לביא החסיד ז"ל עבר דרך טארוגה משתדל בהעמדת הקהלות ואשא משלי בגדולות ותהלות כמספר רום משפחתו והודה, ויותר הוא לבדו'.³⁵ יתכן שגם איגרת המצויה בידניו ובה בקשה מהנמען לפעול למען עמו, ממוענת אל בן לביא ומעידה על מעמדו הציבורי. באיגרת זו,

בנבנשת ודאפיירה המשבחים את חכמת בן לביא ראה ורדי, עדת נוגנים עמ' 64–67, וכן עמ' 128–132.

29 תרגום של 'גרם המעלות' בכ"י וינה 172 ועוד.

30 גלוסטרס, תעודות, עמ' 130. על עבודות תרגום אחרות ראה הוס, עפר ודינה, עמ' 503–504, הערה 6. החיקוי לשיר 'משירי הנוצרים' מוכיח את היותו בקי בשירה הלטינית. השיר נשלח לשלמה דאפיירה וגם לוידאל בנבנשת, ושניהם ענו עליו (להלן סימן כה). שיריו של קטולוס, שאחד מהם שימש אולי מקור לחיקוי (שירמן-פליישר, תולדות ב, עמ' 603 הערה 11), התגלו מחדש באיטליה רק במאה הי"ג. ראה קטולוס, שירים, עמ' 10, ושם שיר מס' 3, שעליו מצביע שירמן. לעניות דעתי שיר מס' 2 שם הוא ששימש כדגם.

31 בער, תולדות, עמ' 346; שירמן-פליישר, תולדות, ב, עמ' 604, הערה 13.

32 ראוי לציין שעדיין לא נמצא כתב יד של 'קדש הקדשים' אשר שמו של בן לביא קרוו עליו, אבל דורות של מחבירי רשימות יחסו לו את הספר. אולי מסורת הייתה בידם ואולי שיקולים של נסיבות הכתיבה, זמנה ואופייה הביאו אותם ליחס אותו לבן לביא. ראה שורץ, דרשה, עמ' רסד, ושם, הערה 24–25.

33 ראה שורץ, דרשה. בצד ניתוח מקומה של הדרשה במחשבה הפילוסופית, כפי שעולה מן המאמר, כדאי לציין את הפן הפוליטי שלה, שאולי נשקף ממנו הד לזמן שבו נכתבה. הדרשה מסתיימת בתקווה לנקמת הקב"ה באויבי ישראל.

34 על דאנתו לעניי הקהילה, על פי מסורת אמו דונה טולוסאנה, ראה עסיס, עורה הדדית, עמ' 264–265.

35 ראה: קמינקא, בונפיד, א, בכתובת לשיר 12 'עבים נדיבים'. השיר נכתב, כנראה, זמן קצר לפני המרתו של בן לביא, כאשר אחרים כבר המירו, והוא עצמו עדיין עמד ביהדותו. בשיר מהלל המשורר את הנמען על עזו עמידתו. הוא מפרש שם מהו 'סער המציקים': אלו הן הדעות השקריות, אשר למרות היותן מחוסרות כלי זין הצליחו לקרוע את לב הקרובים למשורר, משמע לכבוש אותם ולהשתלט עליהם.

שנשלחה על ידי וידאל בנבנשת, ונמענה מכונה 'הגבור', 'שר צבא ה', מתנה הכותב את צרת העם בימי הגזרות וכותב: 'על כן באתי במגלת ספר להתחנן לך תבוא אל המלך להתחנן לו אודותינו ועל דברינו עם יתר אצילי בני ישראל השלומים'.³⁶

פעילותו הציבורית של בן לביא הגיעה לשיאה וגם לשעת המשבר שלה בוויכוח טורטוסה. כשאוּלצו היהודים להשתתף בוויכוח הזה, טבעי היה כי יוסף יהיה בין אנשי המשלחת היהודית. מהמקורות ידוע כי הוא נבחר להיות ראש המדברים, כיוון שהיה 'חכם בחכמות וידוע בטיב לשון לאטין',³⁷ אבל ודאי שדייעת הלטינית לא הייתה הסיבה היחידה להיבחרו. עמדו לו גם מעמדו בקהילה, זכות אבותיו, זכות מעשיו הטובים, וכמובן – קשריו עם חצר המלוכה.³⁸ הוויכוח נסתיים כידוע בהמרה של חלק נכבד ממנהיגי הדור והמשתתפים בוויכוח. בשניים בפברואר 1414 המירו 'וידאל די קבלריה', יחד עם קרובו דון בונפוס.³⁹

כנוצר לעיל, נחלקו חוקרי השירה בעניין זיהויו של וידאל שהמיר. רובם סברו כי המומר היה וידאל בנבנשת, אבל אין ספק שהוא יוסף בן לביא. על פי תעודה ממלכתית משנת 1419, שבה העניק אלפונסו החמישי פריבילגיות לוידאל בנבנשת ולאביו יהודה, מוכיחה גלוסטרה שענף המשפחה שאליו השתייך וידאל בנבנשת לא התנצר. הזכויות הנזכרות בתעודה ניתנו רק ליהודים, המתנצרים לא היו זקוקים להן.⁴⁰ שירים שכתב וידאל בנבנשת לדאפיאירה לאחר שהתנצר, מזהים אותו בבירור כ'וידאל' ששמר על יהדותו.⁴¹

בצוואתה של דונה טולוסאנה, אלמנת ר' בנבנשת, יש עדות נוגעת ללב לקרע המשפחתי שנוצר עקב ההמרות. בניגוד לבניה ולחלק מבנותיה שהתנצרו, נשארה טולוסאנה נאמנה לדתה. על עוצמת אמונתה מעיד סכום הכסף שציוותה לטובת קהל סרגוסה או לטובת יהודי אראגון באשר הם, אם תיהרס הקהילה הזאת. כמו כן ביטלה האם את זכויות הירושה לאלה מבין בנותיה שהתנצרו. בת בשם ריינה נשארה יהודיה, והיא לא הופקעה מן הירושה. בת זו נישאה כנראה לוידאל בנבנשת וכמוהו נותרה נאמנה לדתה.⁴²

מתוך שיריו ואגרותיו של בן לביא אין ללמוד על מניעים שגרמו להמרתו. גם שירי בני חוגו אינם מאירים את הרקע האישי המיוחד, ואינם מאפשרים לקבוע האם אכן התערעה

36 האגרת 'זרוע תפארתנו', ס 315, עמ' 9. כאמור, אין בטחון בזהויו הנמען, אך סביר שהוא בן לביא.

מעידים על כך תוכן הבקשה והקירבה הרבה של הכותב לבן לביא.

37 שחט, שבט יהודה, עמ' צה.

38 על הוויכוח ראה בער, תולדות, עמ' 325–358, ועמ' 533, הערה 58, ששם מצוינים מקורותיו. מהדורה מדעית של 'שבט יהודה' נתפרסמה בתש"ז על ידי שחט. ראה גם טראוטנר-קרוימן, מגן וחרב, עמ' 162–168, וכן בן שלום, ויכוח טורטוסה, עמ' 21 ואילך, אם כי מאמרו עוסק בעדות של מנהיגי יהודי מפרובנס שלא נכח בוויכוח.

39 בער, תולדות, עמ' 347.

40 גלוסטרה, תעודות, עמ' 133.

41 ורדי, וידאל, א, עמ' 3–5.

42 ראה: גוטורט, ההוספיטאלים. לצוואת טולוסאנה ראה שם, עמ' 145–146; ראה גם: מיוחס, נשים, במיוחד עמ' 174, על מניעי הנשים שלא להתנצר; ראה גם: גלוסטרה, תעודות, עמ' 129. על נישואי ריינה לוידאל בנבנשת ראה בלסקו-מרטינס, גירוש, עמ' 164, 166.

אמונתו של האיש, או שלא עמד בלחץ המאורעות. העדויות הספרותיות המעניינות ביותר לנושא זה מצויות בשיריו של שלמה בן ראובן בונפיד.⁴³ השירים מבטאים צער ותחושת אבדן, אך אין בהם דברי כעס או נידוי. יש בשירים הרבה הלעגה על הנצרות, אך אין נימות לעג ושנאה לידידים שהמירו. בן לביא, לא זו בלבד שהמשיך לכתוב שירים עבריים גם אחרי המרתו, אלא גם החליף שירים כאלה עם ידידיו היהודים.⁴⁴

יוסף בן לביא, שקיבל עם המרתו את השם גונסאלו, נשא בתפקידים פיננסיים מטעם מלכות אראגון. קרוב משפחתו בונפוש דה לה קבלריה שהמיר אתו זכה במשרה הגבוהה ביותר – תזאורוס של המלך.⁴⁵ בער מזכיר שאחרי המרתו ביקש גונסאלו מן הקהילה לפרוע את דמי נסיעתו לטורטוסה. אם כך היה הדבר הרי זה מעשה של 'מומר להכעיס', אבל כנראה שיש טעות בזהו יעד נסיעתו; אולי הייתה זו שליחות אל האפיפיור ברומא, ומשמע מזה שהמשיך לדאוג לבני עמו גם במעמדו החדש.⁴⁶ גם דברי בונפיד אליו ועליו באחד הפרקים מכתבי הפולמוס שלו נגד נכבדי סרגוסה מעידים על ההשפעה שהייתה ל'דון קונסאליו' ב'לביא' על ענייני הקהילה גם אחר המרתו.⁴⁷ יש לכך אחיזה גם בתעודה ממלכתית מן העשרים ותשעה במרץ 1417, שבה מודיע אלפונסו החמישי כי 'יידאל דה לה קבלריה ... ואחרים... לקחו עליהם את האחריות לנהל ולהשליט סדר בעניינים ציבוריים של הקהילה'.⁴⁸

אחר שהתבררה זהותם ונרשמו קורות חייהם של וידאל בנבנשת ויוסף בן לביא התאפשרה מלאכת ההפרדה בין שיריהם. המפתח להפרדה נכונה הוא השם יוסף בן לביא. בשם זה מופיע משוררנו בקבצים העבריים: כך חתם על שיריו, כך כונה בידי מי שהזכירוהו בשיריהם, וכך, בדרך כלל, רשמוהו המעתיקים בכתובות שנתנו בראשי השירים. עדות ברורה לייחוסו ולשמו נותרה בשיר הקודש שכתב 'אני קראתיך'. מן האקרוסטיכון שלו עולה השם: 'אני יוסף בן לביא פשעי מודה ועוזב, בידאל בר בנבנשת'.⁴⁹

שמו של המשורר נקוב בדיוקנות בכתורות חיבוריו ברוב קובצי השירה. אבל יש בהן שלוקות בחוסר עקביות: שמו הפרטי מופיע לעתים בתוספת כינוי כלשהו, בכתוב שונה של שמו ושל שם אביו וכדומה. יש טעויות מעתיקים בייחוס השירים ולעתים רחוקות גם כתובות כלאיים המצרפות יסודות של שני השמות גם יחד.⁵⁰ במקרים רבים ניתן לזהות כי וידאל בנבנשת הוא הכותב על פי הטקסט עצמו, כאשר מופיע בו שמו המפורש של הנמען,

43 לשירים ראה קמינקא, בונפיד, א-ג. בער ציטט מהם בספרו.

44 גרוס, במאמרו המקיף על בונפיד, תיאר קשרים מיוחדים אלה. הם כללו לא רק את בן לביא, אלא גם את אשטרוק רמוך, איצק אדרת ושלמה דאפיארה. ראה גרוס, בונפיד, עמ' לח-מג. עוד על הקשר עם המומרים ראה: ביינארט, אנוסים, עמ' 50.

45 בער, תולדות, עמ' 347-348; גלוסטרה, תעודות, עמ' 127-128, 131-132.

46 ראה גלוסטרה, תעודות, עמ' 132.

47 ראה גוטוירט, בונפיד, עמ' 33. לטקסט עצמו ראה שירמן, פולמוס, עמ' 31-32.

48 בתרגום חופשי, על פי גוטוירט, בונפיד, עמ' 45-46, והערה 62 שם.

49 ראה לעיל הערה 4.

50 כך בכתב יד ס 315, עמ' 4: 'דון וידאל בן באן בנשת ז'ל', בכ"י ה עמ' 73: 'יידאל בנבנשת בן לביא'. יש שבכתובות נרשם בטעות 'יידאל בנבנשת' תחת 'יידאל בן ר' בנבנשת', דבר שהטעה חוקרים לא מעטים. ראה ורדי, וידאל, א, עמ' 3-7.

'יוסף' או 'בן לביא', או שמצויים בטקסט רמזים לשם זה. הרמז לשמו הפרטי קשור, בדרך כלל, לכינוי, דימוי או מטפורה, שמקורם בסיפור יוסף המקראי, בעוד שם המשפחה נרמז על ידי הזכרת הכפיר, השחל והאריה. כיוון שבני החבורה לא הרבו בשיריהם בדברי תהילה כלליים אלא עמדו על תכונות וכישורים המיוחדים לכל אחד מהמהוללים, הרי גם שבחים לחכם במדע מעידים על שיר כי יוסף הוא נמענו, ולא כותבו.

ד

דאפיאירה, מורהו של בן לביא, ריכז סביבו חבורה של משוררים צעירים ממנו. שלמה בונפיד, שראה עצמו ממשך דרכה של החבורה, העיד עליה:

נדבר בך לבי, וכן בן באנבנשת / גם בן ראובן שיר לך ישיח
לנו שלשתנו ירשת שיר, אכל / שמנו לפיארה היות מוכיח
נחנו כתפוחים בבין אחים, ובל / תנו כמו חציר וכאבטיח⁵¹

סביב דאפיאירה ותלמידיו נתקבצו משוררים אחרים, וכן אנשי הלכה והגות שכתבו דברי שיר אף שהשירה לא הייתה עיסוקם העיקרי.⁵² הקבוצה כינתה את עצמה 'כת המשוררים', 'עדת נוגנים', או צירוף של שניים אלה. כינויי הקבוצה נזכרים בשירים אחדים. בן לביא אומר:

נחנו עדת נוגנים לך בנים, הכי / לנו לאט מעגל זמיר תשכיל ותור⁵³

משורר אלמוני משבח את דאפיאירה:

נחנו עדת נוגנים לך אתאנו / ובחן נגינות שירך קננו
השיר בחדרי לבך נוצר, וכל / כליו ביום הבראך כוננו⁵⁴

ובונפיד כותב:

נחנו עדת נוגנים דברנו כאש / לך אל מקומך חיש והתעלמת⁵⁵

כתובת המצויה בקובץ שירים של דאפיאירה מבהירה כי הכינוי 'עדה' או 'כת' היה בעל

51 'על פי יאור', כ"י ב, עמ' 48, בתים 4-6. בונפיד מציג את החבורה המהללת את הנמען. 1 לבי: יוסף בן לביא. בן באנבנשת: על פי ההקשר – וידאל, למרות שמיעטו לכנותו 'בן', בן ראובן: הוא הדובר עצמו. 2 מוכיח: שופט, מנהיג, על פי מש' כה, יב. הצעירים מודים במנהיגותו של דאפיאירה. 3 כתפוחים בין אחים: התמונה על פי שיה"ש ב, ג. אחים: ל"ר של 'אח', על פי הושע יג, טו. חציר וכו': כירקות בוויים.

52 ראה ורדי, עדת נוגנים, עמ' 181-196.

53 להלן, שיר טו, בית 3. הכי: אכן. מעגל: מסלול (תה' כג, ג). תור: תלמד.

54 כ"י מ עמ' 53. אתאנו: באנו (יר' ג, כב). ובחן: אולי צ"ל: בחיק. 2 בחדרי לבך: בתוכך. ביום וכו': יח' כה, יג. כוננו: נבראו.

55 'מה החלום', כ"י ב, עמ' 77, בית 10. דברנו כאש: יר' כג, כט. לך וכו': על פי עמ' ז, יב.

משמעות חברתית-מוסדית: 'עוד כתבתי לחכם ה[נ]זכר] החל להשתתף עם כת המשוררים'.⁵⁶ משמע שהייתה זו חבורה מוגדרת, שקיבלה לשורותיה רק את הראויים לכך. גם בשירים שכתב דאפיאירה כשתש כוחו וביקש מנהיג חדש ל'עדה' הוא השתמש במונחים ברורים של הנהגה, וגילה טפח מהנעשה מאחורי הקלעים של הענקת תואר נכבד זה.⁵⁷ שיריהם של חברי ה'עדה' לא יצרו מהפך או שינוי דרסטי בשירה העברית. בעיקרה הייתה זו שירה שנכתבה ב'סוגים' האנדלוסיים ועל פי מוסכמות אנדלוסיות: המשקל הכמותי, החרוז המבריה, השפה המקראית, הלשון הציורית העשירה. כל חידוש של משוררי ה'עדה' איננו חידוש מוחלט, אלא מתן דגש למה שהיה שולי, או עוברי, באנדלוסיה. ניתן להצביע על אלמנטים שנשאלו מתרבות הסביבה, אם במישרין, אם באמצעות משוררים שקדמו להם, אבל אין שאילה המשנה את פני השירה. עם זאת, די בשינוי ההדגשים בתחומים אחרים כדי להעמיד אסכולה מובחנת. דומה שיש לייחס שינויים אלה למהפך שעברה החברה היהודית תוך העתקת מרכיביה מדרום ספרד לצפונה. הווי החצרות שוב אינו הדגם השליט בחיי החברה היהודית, הריבוד החברתי מתגוון, הקהילה משנה פניה. אמנם בראש הקהילות באראגון, כבממלכות נוצריות אחרות, עדיין עומדים יהודים עשירים ונכבדים המקורבים לחצר המלך. הם נטועים בתרבות עמם, לרבות במורשת השירה העברית באנדלוסיה, אבל בצדם של הנכבדים המסורתיים עולה ומתחזק מעמד הביניים.⁵⁸ בשלב מסויים התחזק כוחם של אלה האחרונים. על פני החברה בסרגוסה במאה ה'יד' מעיד בער:

בני הקהילה היו בעיקר חנוונים זעירים ובעלי מלאכה [...] בתחילת התקופה הנידונה נמצאת הנהגת הקהל בידי סוחרים שירדו גם מעשירותם גם מהשכלתם. תלמיד חכם בעל שיעור קומה לא נמצא בסאראגוסה.⁵⁹

בשיר המכיל בקורת חברתית חריפה, נעימה נדירה בשירת דאפיאירה, מתאר המשורר הוזה קהילה שאין בה ביקוש לשירה, וזאת לא משום שאנשיה מתמקדים בהלכה או בהגות, אלא משום שהם אדישים כלפי כל עניין שברוח:

דור יְהַפֵּךְ יְדוֹ וְאָמַר: הֵס! לְכָל / מְלִיץ, וְכָל יוֹדְעֵי זְמִיר יִקְלוּ

...

אִישׁ לְאֵלִיל כְּסָף וְזָהָב יִקְדוּ / יִתְיַמְרוּ בְשֵׁמוֹ וַיִּתְהַלְלוּ⁶⁰

משוררי 'עדת הנוגנים' פנו אל חוג צר מאוד – לא אל המוני העם, ולא לקהל פטרונים אניני טעם. הם כתבו, בעיקר, איש לרעהו. התחלפות הנמען הייתה נקודת המוצא לשינויים שחלו בשירי החול שלהם. מאחר שהנמען גם הוא משורר המשיב בשיר משלו, תכופים בהקשר

56 ברנשטיין, דיואן, כתובת לשיר נו.

57 ראה ורדי, עדת נוגנים, עמ' 126–152.

58 עסיס, היהודים, במיוחד עמ' 71–75. ראה גם הנ"ל, עזרה הדדית; הנ"ל, תסיסה חברתית.

59 ראה בער, תולדות, עמ' 262–263.

60 'קולות כלי', כ"י א, עמ' צא, בתים 14, 34. 1 יהפך ידו: כנראה כמו: יקפוך ידו, איכה ג, ג. זמיר: שירה. יקלו: יושפלו.

זה חילופי שיר מתמשכים. מן השירים עולים סממנים של זיקות הדדיות. למרכיבים רבים בשיר הנשלח יש תהודה בשיר העונה עליו. אופיים האגרתני של השירים מודגש גם על ידי המערכת המלווה אותם. זו מורכבת משלושה נספחים, או מחלק מהם: 'סימן', אגרת בפרוזה חרוזה, ו'על הכתב'. ה'סימן' מחורז ושקול ומציין את מספר בתי השיר בגימטריה. האיגרת יש בה חזרה על ענייני השיר בהדגשות שונות, בעוד חרוזי 'על הכתב' נועדו להירשם על עטיפת כתב היד, או על חלקו החיצון. ההתכתבות קובעת את סדר הקבצים. השירים נרשמים באוספים זה לצד זה, שיר ותשובתו. שירי הענייה יש שהם נרשמים במלואם ויש שהם רק נזכרים במילות הפתיחה שלהם.⁶¹

השירה האפיסטולרית אינה בת המאה הי"ד. בין שיריהם של ראשוני האסכולה הספרדית מצויים שירים אשר גרעינם הוא תכליתי-קונקרטי.⁶² אבל בעוד שמתקופות קודמות נותרו בדרך כלל חילופי שיר חד-פעמיים, או שירי צד אחד בלבד, יש בכתביהם של משוררי ה'עדה' מערכות גדולות של חילופי שיר. התקופות שונות זו מזו כמובן גם בתוכן החיבורים. בחילופי השיר של בן לביא ניתן למצוא שירי ידידות, שירי תחרות, שירי פולמוס ועוד. שירי חשק, וכן שירי גן ויין כמעט ולא נכתבו בחוגו של בן לביא, כנראה משום שנשמט היסוד הריאלי שהצמיח סוגי שירה אלה. רק בתחרויות קמו סוגים אלה לתחייה, כשהם שומרים אמונים למצבי החשק הקלסיים של חושק מיוסר וחשוקה אכזרית.

א. שירי ידידות. כאמור, שירי החול בעת הזאת שוב אינם נכתבים לפטרונים, אלא למשוררים עמיתים. אבל ההעתקות הרבות של יצירות משל משוררי ה'עדה' מוכיחות כי השירים לא נשארו רק בידי נמעניהם. הם הגיעו על פי הרוב לידי חוגים רחבים יותר של חובבי שירה. אלה זכו לעתים לשומעם כבר בבית מקבל השיר, אבל אחרים הכירו אותם מתוך הכתב בלבד.⁶³ הכותבים היו קרובים זה אל זה קרבה רוחנית, שנבעה מעיסוק משותף בשירה. המשורר ונמענו שווים כעת במעמדם. הם מצטיינים באותו התחום, הוא תחום חיי הרוח. שירי ידידות באים כעת במקום שירי השבח הקלסיים. לצד ביטויי ההערצה בולטים בהם ביטויים לאותה קרבה רוחנית המבוססת על העניין המשותף בשירה. ההיכרות הקרובה בין כותב לנמען מביאה את השירים לעתים גם אל תחום ענייני היום-יום: משפחה, מקצוע ובריאות, נושאים שהיו זרים לשירה הקלסית באנדלוס.

בן לביא כתב שירי ידידות רבים, שעיקרם דברי הערצה, אהבה וגעגועים למשורר הנמען. הוא אף הכניס יסוד רטורי חדש כדי לבטא בו את עוצמת געגועיו, הוא ציור השירים השרים את עצמם, שעה שהמשורר, בשל צער הפרידה, אינו מסוגל לכתוב דבר.⁶⁴ עוד שני שירי שבח מיוחדים כתב בן לביא, על פי שירים מפורסמים של יהודה הלוי. האחד הוא 'נסע

61 רק כתב-יד אדלר (א) מסודר כנראה בסדר כרונולוגי: שירי הוקנה מובאים בו בסוף.

62 על היסוד האפיסטולרי בשירה האנדלוסית ראה פגיס, רמב"ע, עמ' 126-130.

63 על משורר המצפה לשמוע את שיריו נקראים בפומבי באירוע רב משתתפים ראה ורדי, עדת נוגנים, עמ' 192-193.

64 ראה שירים יט, כא. מכאן ואילך כל מספרי השירים על פי מהדורתנו.

ששוני' (שיר כט), שנכתב בעקבות 'איך אחריך אמצאה מרגוע', והשני מושח, שעוצב על פי 'מפאתי היכל' שלו.⁶⁵ המושחאת נדירים בשירי החול של בני התבורה.⁶⁶

ב. שירי תחרות. שירים אלה נועדו להוכיח את כשרון מחבריהם, לעיתים את כושר האלתור שלהם, בכתיבה בתבנית מסוימת ובנושא מסוים. אין בשירים ויכוח בעניינים עקרוניים, ואין הם מעצבים סיטואציה של התמודדות בשל יריבות אישית. אין בהם היגדים ישירים על כוחו של משתתף זה או אחר, וגם לא דברי גנאי לזולת או דברי שבח לדובר. ההוכחה לעלינות המשוור על חברו היא היצירה הנכתבת על פי חוקי התחרות. מטרת השירים אחת היא: לשעשע.

הגיעו לידינו שירים משל בן לביא מתוך תחרות בת שני שלבים. בשלב הראשון התחרו בן לביא ווידאל בנבנשת, בשני – בן לביא ודאפיאירה. התחרות נפתחה בסרגוסה, והתרחבה אחר כך גם אל מחוצה לה. דאפיאירה, שהוזמן להשתתף, הסתייג בתחילה, אך אחר כך כתב, ואף הוסיף ויזם את החיאת הסדרה השנייה, בשירים המפתיעים בתכנם.⁶⁷ ירדן פרסם חלק מהשירים הללו, אך יחס את כולם לוידאל בנבנשת, אף על פי שבשלושה מקומות מופיעה כתובת 'לכן לביא', והיא קוטעת את רצף השירים.⁶⁸ אישוש הייחוס שבכתובות הללו עולה מן הממצא הספרותי עצמו: כל אחד מהשירים המיוחסים לבן לביא הוא תשובה למה שקדם לו ברצף, תשובה המותאמת לסיטואציה הספציפית, במספר הבתים, במשקל, במלות הצימוד, ואפילו בשמירה על המשמעויות השונות של מלות הצימוד בבתים המקבילים. הסדרה הראשונה מונה ארבעה שירים (*א, *ב, *ג). אחריה באה קבוצה של שמונה שירי צימוד מעטו של וידאל בנבנשת. רק על האחרון בהם יש תשובה של בן לביא (שירים *ג, *ג).⁶⁹

על פי הכתובת לשיר ד הזמין בן לביא את דאפיאירה, שנמצא במקום רחוק, להשתתף בתחרות. מלות הצימוד שהציע בן לביא לדאפיאירה – רצפה, שלישי ושש, הן בדיוק המלים המשמשות בחליפת הצימודים הראשונה, אבל בן לביא לא שלח לדאפיאירה את השירים ששלח לבנבנשת, אלא שירים חדשים באותן מלות צימוד (שירים ד-ה). בשירי שבח רבים העיד דאפיאירה על בן לביא כי היה נאמן למורהו הישיש ולא שכח אותו: לפנינו אחת ההזכחות לכך כי גם בהיותו רחוק יזם בן לביא את שילובו בשעשועי המשוררים. זה האחרון שמח ליטול חלק למרות הסתייגותו שאותן הוא מביע בכתובת לשירו 'בחור בחר' (שיר *ה), שהוא מכתם חכמה ולא שיר חשק. דאפיאירה המשיך בצימודי שבח ואף יזם כתיבת

65 'איך אחריך' אצל בראדי, ריה"ל, שיר 10. 'מפאתי היכל' ראה לעיל, הערה 6.

66 שלמה בונפיד העיד על כך: 'ועשיתי לו שנים מושחים עם היות דבר המושח יקר מאד, אין חזון נפרץ בו כמו בשאר השירים כי הוא צר מאד בחרזיו ורוח אחרת עמו' (כ"ב, עמ' 48, מצוטט אצל שירמן פליישר, תולדות ב, עמ' 634, הערה 19). על צורת האזור בשירי קודש ראה שם, שם, עמ' 594, הערה 56.

67 איחד את השם 'סדרה' למערכת הכוללת את שירי שני הצדדים. בשם 'קבוצה' ייקראו שירים של משורר מסוים שפתח, או השיב, ביותר משיר אחד.

68 ירדן, שירי אהבה, עמ' 98-104.

69 אין לדעת אם נעלמו תשובות בן לביא לשירים הקודמים, או שתוקי המשחק היו פתוחים ואיפשרו לכל משורר לכתוב יותר משיר אחד, כאשר על בן תחרותו היה לענות לשיר האחרון בלבד.

קבוצה חדשה, ובה גם צימודי חשק. לשיר *ו, המסיים את הקבוצה, ענה בן לביא בשירים ו, ז. דאפיאירה הוסיף והציע את שיר *ח, ובן לביא ענה בשיר ת.⁷⁰

ג. שירי התנצחות. שירי התנצחות הינם תת־סוג של שירי הגנאי. שירי גנאי נאמרים בדרך כלל בגוף ראשון, תוך פנייה ישירה אל המגונה. הם נועדו לתקוף אויבים מדיניים, אישיים, ואחרים. עמדת הדובר אישית ויש בה מעורבות אמוציונלית. אף כי השירים נאמנים לדרכי העיצוב החצרניים חודרים אליהם ביטויים ממשלב לשוני נמוך וגס. פעמים רבות יש בשירים שילוב מוטיבים של התפארות, האמורים להבליט את סגולות הדובר לעומת חולשות הנמען.⁷¹

שירי גנאי קלטיים עומדים בדרך כלל בפני עצמם, ללא תשובה בצדם. בתקופות מאוחרות יותר כתבו משוררים שירי גנאי זה לזה לא תמיד מתוך יריבות אמיתית, אלא לשם שעשוע. משורר שנכתב עליו שיר גנאי יכול היה להשחזי את עטו ולהשיב לשולח כגמולו, וחזר חלילה. כך התפתחה מערכת של חילופי שיר בין משוררים. מלחמת המשוררים הייתה, ככינויו של דוידזון לשירי טדרוס, 'מלחמה בשלום'.⁷²

שירי התנצחות עבריים לא התחילו עם אנשי סרגוסה. קדמו להם משוררי המאה השלוש עשרה, אנשי חוגו של טדרוס אבולעאפיה, המשורר שפעל בחצרו של אלפונסו החכם בטולידו. ב'גן המשלים והחידות' לטדרוס מצויות סדרות אחדות של שירי התנצחות.⁷³ מאותה תקופה, המחצית השנייה של המאה הי"ג, נותרו גם שירי התנצחות של משוררים עבריים בפרובאנס. יצחק הגרני התנצח בשיר הן עם אברהם הבדרשי, הן עם ישעיה בנו דבש.⁷⁴

בידינו חילוף שירי התנצחות בין וידאל כנבנשת ליוסף בן לביא. עשרות שירי ידידות ששלחו איש לרעהו, ודברי הלל הדדיים הכלולים בשירים שנשלחו לידידים משותפים, מעידים על אהבת האמת ששרתה ביניהם. לא ידוע אם השירים שלפנינו נכתבו בעקבות מריבה כלשהי; מכל מקום הם אינם עוסקים בהאשמות של ממש, ועיקרם הוא השעשוע הספרותי. השירים כולם קצרים, אך אינם שווים במספר בתיהם. היקפם נע בין שניים לאחד־עשר בתים. יתכן שהתקצרות השירים לקראת סיום ההתכתבות מעידה על מאמץ של ריכוז לשם פגיעה ברורה ומהירה. גם משקלים זהים אינם נשמרים לאורך כל חליפת השירים, אם כי שינויי המשקל אינם רבים. פרט לזוג השירים האחרון (יב, *יב) מתחלף בצמדי השירים גם התרוז. סדרת שירים זו מוכיחה כי המאמץ בשירים הללו אינו בתחום הפרוודי אלא בפיתוח המרכיב המטפורי. כל המטפורות מסמנות בשירים הללו עוצמה (רב חובל, מצביא, הטלת מצור, אב ובניו, מים ואש). ההתנצחות אינה מתנהלת תוך כדי העמדת טיעון לוגי נגד טיעון שקדם לו, אלא תוך העמדת מטפורה נגד מטפורה.

70 ראה שירמן־פליישר, תולדות ב, עמ' 597, הערה 66.

71 לאפיון שירי גנאי, ראה לוי, מעיל תשבץ, עמ' 314–324.

72 דאוידזון, מלחמה בשלום.

73 ראה ילין, גן המשלים, שירים תפב (עא)–תקיג (קכ). ילין כלל בהתנצחות זו גם את השירים תעט–תפא, אבל נושאם שונה.

74 ראה שירמן, הגרני, עמ' 428–429. בסוף מאמרו של שירמן ביבליוגרפיה לשירי התנצחות עבריים שפורסמו על ידי חוקרים שקדמו לו.

המתווכחים אינם מצטטים משירי יריביהם על מנת להעיר על שגיאות או ליקויים, וללעוג להם בדרך זו על נחיתותם במלאכת השיר. כל הוויכוח מתרחש בתחום המטפורי. כך הוא בשירי ההתנצחות העבריים בדרך כלל.

מפני חשיבותם של חילופי השיר השונים נתחיל בהם את צרור השירים דלהלן, לאחריהם נביא את שאר השירים. במדור שירי התחרות יובאו כל שירי התחרות של בן לביא, אבל מתוך שירי הענייה של נמעניו, אם הם באים בקבוצות, יכללו כאן רק אלה שיש להם זיקה פואטית לשירי בן לביא. במדור שירי ההתנצחות יובאו כל השירים, הן אלה של בן לביא, הן של נמענו וידאל בנבנשת. בשני מדורים אלה שמות המתברים, כולל שמו של בן לביא, יצוינו בראשי השירים. מתוך שירי הידידות יובאו רק אלה של בן לביא, ויצוין מקומם בהתכתבות ההדדית, תוך הפנייה לשירי התשובה, מהם שנדפסו, מהם שמצויים עדיין בכתבי יד בלבד.

מפתח כתבי היד

- א ניו יורק, בית המדרש לרבנים, אדלר 1381 (Mic. 1488)
- ב אוקספורד, ספריית בודליאנה 1984
- ג ברלין 114, (Ms. Or. fol. 1059)
- ה אוקספורד, ספריית בודליאנה 2769 (Heb. f. 11)
- ו וינה 111
- ט ירושלים, הספרייה הלאומית, פנקס משה מטראני, Heb. 8° 2529
- מ פראג, המוזיאון היהודי 50
- ס סינסינטי, היברו יוניון קולג' 314, 315, 316, 500 (כל אלה חלקי כ"י אחד)
- פ סנקט פטרבורג Ebp. IIA סימן 104/1
- ק קיימברידג' 1016
- ש ירושלים, מכון שוקן 37

רשימת השירים כסדרם

עמוד		שירי תחרות
225	וידאל בנבנשת	*א. רפידת אהבתך
225		א. בערש ידידות
225	וידאל בנבנשת	*ב. עפרה אחות כימה
226		ב. אימה ונדגלת
226	וידאל בנבנשת	*ג. שכנו במאפל
226		ג. אורו ידידים
227		ד. יעלה עדי יפיך
227		ה. יפי ולוית חן
227	שלמה דאפיאירה	*ה. בחור בחר
228	שלמה דאפיאירה	*ו. אמת שירך
229		ו. נכה רוח במלות
229		ז. מליצים יזמו
229	שלמה דאפיאירה	*ח. בשום שכל
230		ח. ידיד צח
		שירי התנצחות
230		ט. מאז בים נומה
231	וידאל בנבנשת	*ט. גאה כפיר
231		י. עלי ברכי
231		יא. אם יעשן
232	וידאל בנבנשת	*יא. בנות השיר בעין
232	וידאל בנבנשת	**יא. לשון האש
232		יב. עיר שירך
233	וידאל בנבנשת	*יב. כי יצר אל
		שירי ידידות
233		יג. בחר נתיב
233		יד. גו בנדוד
234		טו. דוד צח
234		טז. דמי לבי
235		יז. היום לך יקד
235		יח. הנה תמול אחי
235		יט. זה שיר ידידות
236		כ. ישפר ויערב
236		כא. לא מפאת דוד
237		כב. לאיש ימשל
238		כג. לבי ועיני
239		כד. לולי שעפי

241	כה. לצפור ביתך
241	כו. לקול שירך
242	כז. מה יעשה
242	כח. נאסר בתוך משמר
243	כט. נסע ששוני
244	ל. רעיון נעצב
244	לא. שירי ידידות אהלם

שירים שונים

247	לב. אללי כי
248	לג. אם בחלום
248	לד. הוה עלי הוה
248	לה. עש יאכלהו עש
249	לו. שמע לי אחוך
249	לז. צפור דרור
250	לח. ראו דוד
250	לט. בתנור חשקך
250	מ. לערוך קרב

א. תחרויות שיר

*א. רפידת אהבתך (וידאל בנבנשת)

רפידת אהבתך לי למצע / ולי רצפת ידיוותך לרצפה
 ונודך שת קוצותי כשגל / ואת לבי כגחלי אש ורצפה
 ומנגדי ישו חיי תלואים / כהתלות בני מיכל ורצפה

א. בערש ידידות (יוסף בן לביא)

בערש ידידות נכספה לחנות נפשי / וטוחי ברצפת אהבה רצפו רצפה
 והיה תמול לבי בקרבי כמו שלג / לבנון ושב היום לחשקך כמו רצפה
 אהה רחמי על גו נכה לב כבן ישי / בהציל נכה רגל ותלה בני רצפה

*ב. עפרה אחות כימה (וידאל בנבנשת)

עפרה אחות כימה ובת שמש / אור ונהרה תסתיר בבגדי שש
 על ראש בנות עיש ברגליה / תרקע מקום בהט ורצפת שש
 וימין אדני כוננה אך לא / כלה מלאכתו בה בימים שש

*א מקורות: ס 315 עמ' 20; ב עמ' 131. חילופי נוסח: כתובת: שיר מלות משותפות ב.

פורסם על ידי ירון, שירי אהבה, שיר ח. המרובה. ביאור: 1 רפידת: מצע, על פי שה"ש ג, י. רצפה: קרקע מרוצפת. 2 ורצפה: גחלת, יש' ו, ז. 3 ומנגדי ... תלואים: על פי דב' כח, טו. הרמיזה לסיפור רצפה בת איה. רצפה: שם פרטי, שמ"ב כא, ח-ט.

א מקורות: ס 315 עמ' 21; ש שיר יז; ב עמ' 131. פורסם על ידי ירון, שירי אהבה, שיר ט. חילופי נוסח: כתובת: בן לביא ב 1 לחנות לחיות ב.

תשובה ל'רפידת אהבתך' של וידאל בנבנשת. הארוך. ביאור: 1 וטוחי: ומחשבותי. רצפו רצפה: קבעו להן מושב. 2 לחשקך: מפני אהבתי לך. רצפה: גחלת, יש' ו, ו. 3 גו נכה לב: עלי, המיוסר מאהבתך. כבן ישי וכו': על פי שמ"ב ט, א ואילך.

*ב מקורות: ס 315 עמ' 21; ב עמ' 131.

פורסם על ידי ירון, שירי אהבה, שיר יא. השני משני שירי תשובה ל'בערש ידידות'. הראשון 'בדל חשקך' (ורדי, וידאל, שיר כו) במילת צימוד שונה. המהיר. ביאור: 1 שש: אריג משובח, בר' מא, מב. בהט ושש: אבני יקר, אס' א, ו. 2 בנות עיש: הכוכבים. תרקע: תדרוך. מקום: במקום על רצפה רגילה. 3 כוננה: יצרה. אך לא וכו': אך המשיך בשכלול יופיה מאז מעשה בראשית.

ב. אימה ונדגלת (יוסף בן לביא)

אימה ונדגלת כפי כל מהללת / בקומה כמו תמר צנופה בבגדי שש
 ושכל וטוב טעם ויפי ולוית חן / ורצים כעין בזק חזקים כאבני שש
 ליתרון שלמותה בשש מהלליה / הכי קראו שלם ותמים למספר שש

*ג. שכנו במאפל (וידאל בנבנשת)

שכנו במאפל נוגני תבל / לולי עליהם אורך נהר
 על כן לבכם מכנף ארץ / לקראת יקרף כצבי נהר
 כי הנחלים הולכים לים / וסגור לבקר ים והם נהר
 יערב לנפשם עלך אלו / תאמר עלי כתף שאו נא הר

ג. אורו ידידים (יוסף בן לביא)

אורו ידידים נודדים סלע / תבור ורעים קללו נא הר
 כי הם סבבוני עדי חשכו / מני חזות דוד תארו נהר
 נצב אני פה אך סגור לבי / עמו ורוחי אהבו נהר
 רוח אהבים שא לנגדו חיל / דודי ורוב שלום כמי נהר

ב מקורות: ס 315 עמ' 21; ב עמ' 131-132. חילופי נוסח: 2 ורצים] ורדים ב 3 שלם ותמים] תמים ושלם ב.

פורסם על ידי ירדן, שירי אהבה, שיר יב, יוחס על ידו לוידאל בנבנשת. תשובה ל'עפרה אחות כימה' של וידאל בנבנשת. הארוך. ביאור: 1 אימה ונדגלת: שה"ש ו, ד. תמר: שה"ש ז, ח. בגדי שש: בר' מא, מב. 2 טוב טעם: חכמה, תה' קיט, סו. לוית חן: מש' א, ט. ורצים כעין בזק: אולי צ"ל: כרצים וכו', כלומר: כמלאכים, על פי יח' א, יד. שש: שיש, שה"ש ה, טו. 3 ליתרון וכו': בזכות שלמותה היתה. בשש מהלליה: בששת השבחים שנמנו בבתים הקודמים. הכי וכו': אכן נודעה הספרה שש בפי בעלי החשבון כספרה שלמה ותמימה.

*ג מקורות: ס 153 עמ' 22; ב עמ' 132.

שיר שבח, אחרון לקבוצת שירי צימוד במילים שונות (ורדי, וידאל, שירים, כח-לד). אין בידינו תשובות של בן לביא לשירים קודמים בקבוצה זו. המהיר. ביאור: 1 נהר: האיר, יש' ס, ה. 2 מכנף ארץ: על פי יש' כד, טז. כצבי: סמל למהירות, דה"א יב, ח. נהר: נמשך, על פי יש' ב, ב. 3 כי הנחלים וכו': קה' א, ז. סגור לבקר: הוש' יג, ח. נהר: נחל. אלו: אפילו.

ג מקורות: ש שיר יז; ב עמ' 132. חילופי נוסח: תשובת: תשובת בן לביא ב 1 תבור] ככד ב 2 חזות] ראות ב 3 הן יום נדוד משך לבבי דודי עמו ורוחי אחריו נהר ב 4 אהבים] ידיות ב 5 כמי] כמו ב.

שיר שבח, תשובה ל'שכנו במאפל' של וידאל בנבנשת. המהיר. ביאור: 1 אורו: קללו. 2 חשכו: מנעו. נהר: האיר, על פי יש' ס, ה. 3 אהבו: עדיפה גירסת מקור ב: אחריו. נהר: מיהר על פי יש' ב, ב. 4 חיל דודי: את שפע אהבתי. שלום כמי נהר: יש' סו, יב.

ד. יעלה עדי יפוך (יוסף בן לביא)

כתובת: וְיִהְיֶה אַחֲרָי כֵן הוֹדִיעֲנִי הַחֶכֶם הַנּוֹ' בְּכַתְּבוּ כִי מְשׁוֹרְרֵי עִירוֹ נִתְעוֹרְרוּ לְבִנּוֹת
 בָּתִּים בְּשִׁתּוֹף מִלֵּת שֶׁשׁ וְגַם הוּא עֲמָהֶם וַיְצוּ עָלַי לְבִנּוֹת גַּם אֲנֹכִי כִּהֶם וְזֶה מַעֲשֵׂהוּ
 כְּתוּבָת נּוֹסֶפֶת, בְּשׁוּלִים: שִׁירִים כְּחֻלָּלִים בְּשִׁתּוֹפֵי שֶׁשׁ, שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ, וְלִבִּי
 עָרַץ יָצָא בְּעֵקְבוֹתֵיהֶם, הֵעִיר אֶת בְּנֵי שִׁירֵי הַשׁוֹכְבִּים עַל מִטַּת הַפְּתִיחוֹת וְסִרוּחִים עַל
 עֲרֵשׁ הַסְּכָלוֹת שְׁנַת עֲצָלָה יִשְׁנוּ וַיֹּאמְרוּ שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ

יעלה עדי יפוך יפתה כל בני / חשק ומה לה עוד לבוש משי ושש
 ואני לזאת ארצע בְּדָל אֲנִי בְּדָל / חסדך ולא אחיל דרור לצאת בשש
 אֲתָאוּ הַלּוֹךְ עַל רִצְפַּת אֲהַבָּה וְאֵשׁ / חֶשֶׁק וְלֹא עַל רִצְפַּת בְּהֵט וְשֶׁשׁ

ה. יפי ולוית חן (יוסף בן לביא)

יפי ולוית חן מאור שכל וטוב / טעם יפוך לא לבוש רקמה ושש
 ורד ושושן נזרעו על לחך / דמית ברקמתך לטור אודם ושש
 שש מעלות אל לצמייתות מכרו / אותי ואיך אשאל דרור לצאת בשש

*ה בחור בחר, תוכחות מוסר (שלמה דאפיאירה)

כתובת: וְאָשִׁיב אוֹתוֹ דְּבַר הָאֲתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ לְבִקְעָה בְּעֵטֶף יְאוּרִי

מקורות: א עמ' קמו; ה עמ' 82; מ עמ' 29; פ עמ' 44; ש שיר מד, שם הועתק ברציפות עם 'יופי ולוית חן' ועם 'בחור
 בחר'. חילופי נוסח: 1 בני' פני מ 2 ארצע] נרצע ה 3 הלוך] להלוך מ פ על] ליתא מ.

פורסם על ידי ברנשטיין, בן לביא, שיר יג. ברנשטיין זיהה את 'החכם הנז' עם דון וידאל בנבנשת, אבל גם
 על פי א וגם על פי ההתכתבות ביה, שניהם קבצים של דאפיאירה, הנרמו הוא בן לביא. שיר חשק, אחד מבין
 שני השירים הפותחים סידרה של חילופי שירי צימודים עם דאפיאירה. השלם. ביאור: 1 משי ושש: על פי יח'
 טו, יג. 2 בדל: צימוד. הראשון – חלק מהאווז, על פי עמ' ג, יב, השני – כמו 'דלת' (תה' קמא, ג). נרצע:
 לעבדות עולם, על פי שם' כא, ו. בשש: שש שנות העבד העברי, שם, שם. 3 רצפת: צימוד. האחד – גחלת,
 יש' ה, ו, השני – קרקעית מרוצפת, אס' א, ו.

מקורות: א עמ' קמו; ה עמ' 82; מ עמ' 29; פ עמ' 44; ש שיר מד, ראה לעיל הערה ל'יעלה עדי'. חילופי נוסח: 1 וטוב]
 טוב מ 2 נזרעו על] על נזרעו ה ברקמתך] לרקמתך ש 3 מעלותך] מעלות אלה לצמייתות ש.

פורסם על ידי ברנשטיין, בן לביא, שיר יד. שיר חשק, השני בווג שירים הפותחים סידרה חילופי שירי צימודים
 עם דאפיאירה. השלם. ביאור: 1 מאור שכל: ציון נדיר לחכמת החשוקה. טוב טעם: תה' קיט, סו. רקמה ושש:
 בגדי יקר, על פי יח' כו, ז. 2 טור אדם: שם' כה, יז. שש: שיש, אס' א, ו. 3 שש מעלות: ארבע המנויות
 בבית הראשון, ושתיים בבית השני. אל: אלו. לצמייתות: לעולם, ויק' כה, כג.

מקורות: א עמ' קמו; פ עמ' 44. חילופי נוסח: 2 דר דת] בר דת פ.

פורסם על ידי ברנשטיין, דיואן, שיר יח. ראשון משלושה שירי מוסר ושבת, תשובה ל'יעלה עדי' ו'ילפי ולוי
 חן'. השניים האחרים הם 'יוצא בשש', ברנשטיין, דיואן, שיר יט, ו'לכבוד שירך', הנ'ל, שם, שיר כ. הכתובת
 נועדה להסביר את סטיית הכותב מנושא החשק. ביאור לכתובת: ואשיב אותו דבר: יהו' יד, ז. במקור – ואשב.
 האותות וכו': על פי דב' ז, יט. לבקע יאורי: על פי איוב כה, י.

צורות שירות יקרות גדולות ובצורות. עיני יחוּו עפְעפי יבחנו לזכר קדשם. וכי לא אוכל להתעלם לבלתי לכת אחרי מה ירומון עיני כבודך אדברה בעדותיך ובפקודיך אשיחה. וכאשר יצאוני משלי החשק מפני שיבה וילאו זמירי למצא פתחי חדרי משכיתם לא ידעתי אכנה שיר עגבים להתעלם באהבים ואהי לאיש מוכיח אחרי הבחורים בשירים כתבתי להורותם הטוב והישר. ואחרי זאת אמרתי כבד אכבדך ואודה את שמך כי עשית פלא בקול צנור כנורִיך וזמרת נבליך, אשר כמורה לא היה ולא נברא ולא למשל היה בפסוקי דזמרה, למן היום קדמו שרים כחוללים למשל משלים

בחור בחר מבחר סחר בינה ובו / תלבש לבוש מלכות וסות שני ושש
 צא ממעון צפעון כסילות והיה / דר בחדר דר דת וסחרת ושש
 יום בא ותשבע מפרי ידך וכן / יאכל שנת שבע אשר זרע בשש

1*. אמת שירך (שלמה דאפיאירה)

כתובת: ובמלת שליש כתבתי לך שלשים

אמת שירך ידיד נדון כְּאֶדוֹן / ושיר בלתך כמשנה לו ושליש
 ימודד שעלך מי בין ועטך / עפר ארץ נגינות כל בשליש
 קראוך בתבל שר רבבות / בני מחול עלי מחול ושליש
 בתת להם שדה השיר לעבדו / למחצה או לרביע ושליש

ה* גדולות ובצורות: דב' א, כת. עיני יחוּו וכו': על פי תה' יא, ד. לבלתי לכת: רות ג, י. ירומון: איוב טו, יב. אדברה בעדותיך: תה' קיט, מו. בפקודיך אשיחה: שם, שם, טו. חדר משכיתם: על פי יח' ה, יב. לא ידעתי אכנה: איוב לב, כב. שיר עגבים: יח' לג, לב. להתעלם: על דרך מש' ז, יח. איש מוכיח: יח' ג, כו. אודה... פלא: יש' כה, א. קול צנור... נבליך: תה' מב, ח ועמוס ה, כג. לא היה וכו': על פי דברי חז"ל על איוב, בבא בתרא טו, ע"א. קדמו שרים כחללים: תה' פו, ז. ביאור לשיר: 1 לבוש מלכות: אס' ו, ת. סות: בגד, בר' מט, יא. שני ושש: אריגי יקר, על פי שמ' כה, ה. 2 צפעון: נחש ארסי, על פי יש' יא, ת. היה דר: שכון, על פי תה' פד, יא. חדר דר וכו': בחדר המפואר של הבית, על פי אס' א, ו. 3 שש: מניין השנים שלפני שמטת הקרקעות, על פי שמ' כג, יא.

1* מקורות: א עמ' קמה.

פורסם על ידי ברנשטיין, דיואן, שיר קלא. שיר שבה, פותח קבוצה נוספת של שלושה שירי דאפיאירה. האחרים הם 'שמע עצה', ברנשטיין, דיואן, שיר קלב, ו'קדושת מעלותיך', הנ"ל, שם, שיר קלג. המרובה. ביאור: 1 שיר בלתך: שיר שאינו שלך. 2 ימודד וכו': על פי יש' מ, יב. כל בשליש: ימדוד במדת נפת, שם, שם. 3 בני מחול: חכמי קדם, מל"א ה, יא. עלי מחול: הפורטים על כלי זמר, על פי תה' קג, ד. ושליש: כלי נגינה, על פי שמ"א יח, ו. 4 בתת: בתתך להם את שדה השיר (שכולו שלך) לעבדו באריסטו.

ו. נכה רוח במלות (יוסף בן לביא)

כתובת: עוד לו

נכה רוח במלות אהבים / היתעלס בכנורות וְשְׁלִישׁ
 איך ישיש אָנוּשׁ אוֹפֵל לְבָבוֹ / באש חֶשֶׁק וְלֹא נִשְׁאָר כְּשְׁלִישׁ
 והרווהו יְדִידִים דִּי נְדוּדִים / והשקוהו דְּמַעוֹתָיו בְּשְׁלִישׁ
 עֲדֵי שְׁמוֹ נְדוּד גְּבַר כְּאִיּוֹב / ואיוב לוֹ לְמִשְׁנֵה אוֹ לְשְׁלִישׁ

ז. מליצים יזמו (יוסף בן לביא)

מְלִיצִים יְזָמוּ סִפְרֵי יְקָרָךְ / בְּקוֹל תּוֹדָה עָלַי גְּבַל וְשְׁלִישׁ
 וְסִפּוֹ מִחֲנוּת שִׁירִים וְתָמוּ / וְלֹא גָמְרוּ בְּמַהֲלָךְ כְּשְׁלִישׁ
 אָמור לְאֲשֶׁר לְבָבוֹ כֵּן יְדַמָּה / הִימַד כָּל עֵפֶר אֶרֶץ בְּשְׁלִישׁ
 לָךְ דוּד צַח מְלוּכַת שִׁיר וּמְלָךְ / וְזִמְרִים נְגַדְךָ מִשְׁנֵה וְשְׁלִישׁ

ח*. בשום שכל (שלמה דאפיארה)

בְּשׁוּם שְׁכָל וְדַת תְּשֻׁגָה וְתִהְיֶה / וּבְכֵן תַּחֲשׂוּק כְּשׁוֹר צְבָא בְּרִצְפָה
 אֲמַת תְּקָרִיב וְתִרְחִיק שׁוֹא וְאִישׁ רִיב / וְחִבְרַת הַכְּסִיל תַּחֲשׂוּב כְּרִצְפָה
 שְׂכַב בְּטַח חֶסֶם לְבָב תְּדַמָּה / בְּמִטּוֹת שֵׁן בְּחֻדְרֵי שֵׁן וְרִצְפָה

1 מקורות: א עמ' קמח בשוליים; ב עמ' 135 (מייחסו לוידאל בנבנשת); ג עמ' פא בשוליים; ש שיר מז (בכל הנוסחאות פגמים שאינם מתיישבים עם המשקל). חילופי נוסח: 1 במלות אהבים] במלוח אהבים ב, במדוה האהבים ש 2 איך] ואיך ב, ש 3 והרווהו] והרווה ב, והרעהו ש די נדודים] בנדודים ש 4 כאיוב] כאיוב ש.

פורסם על ידי ברנשטיין, דיואן, שיר קלד. תשובת בן לביא לדאפיארה, בקבוצה בת שני שירי שבח (1-1). המרובה. ביאור: 1 אהבים: פוגם במשקל, ויש לקבל גרסת ש: במדוה האהבים, כלומר בחולי האהבה. שלישי: כלי נגינה, על פי שמ"א יח, ו. 2 איך: פוגם במשקל, ויש לגרוס על פי נוסחי ב, ש: ואיך. שלישי: החלק השלישי ממנו. 3 דמעוֹתָיו: הניקוד על פי הנצרך למשקל, ונראה שהנוסח משובש. בשלישי: מידת נפת. השווה תה' פ, ו. 4 גבר כאיוב: איוב לד, ז. שלישי: שָׁמַשׁ.

2 מקורות: א עמ' קמח בשוליים; ג עמ' מה בשוליים; ש שיר מט. חילופי נוסח: 4 ומלך] ושרים ש. פורסם על ידי ברנשטיין, דיואן, שיר קלה. המרובה. תשובה לדאפיארה, ראה לעיל שיר ו. ביאור: 1 שלישי: כלי נגינה, שמ"א יח, ו. 2 שלישי: החלק השלישי. 3 לבבו כן ידמה: יש', י. ז. שלישי: כלי מדורה, על פי יש' מ, יב. 4 דוד צח: על פי שה"ש ה, י. ומלך זמירים: ואפילו מלך המשוררים. נגדך: לעומתך.

ח* מקורות: א עמ' קמח; פ עמ' 45. חילופי נוסח: 3 בטח] בטח בי פ. פורסם על ידי ברנשטיין, דיואן, שיר כג. אחרון בקבוצה נוספת של שלושה שירי חשק ושבח, שיום דאפיארה במלת צימוד חדשה. לפניו: 'שדי עלמה', ברנשטיין, דיואן, שיר כא, 'בנות שיר בך', שם, שיר כב. המרובה. ביאור: 1 בשום שכל: נח' ב, ח. תשגה: תתמיד, מ'ש' ה, יט. כשר וכו': רומז לפרשת אבנר בן נר ורצפה, שמ"ב ג, ו. 2 רצפה: גחלת, יש' ו, ו. 3 חרדי שן ורצפה: מבנה מפואר, מל"א כב, לט.

ת. ידיד צח (יוסף בן לביא)

יְדִיד צַח עַל מְרוֹם חֲכָמָה יְהִלֵּךְ / כְּמִתְהַלֵּךְ סָבִיב חֲצֵר כְּרַצְפָּה
 וְחֲכָמָה נְחַרְפֶּת לוֹ עֲדֵי הוּא / כְּמוֹ שְׂאוּל וְהִיא עִמּוֹ כְּרַצְפָּה
 לְדוּדֵי צוּף וּמִן נוֹטְפוֹת שְׁפִתָיו / וְלִמְקַנְאֵיו לְשׁוֹנוֹ אֵשׁ וְרַצְפָּה

ב. שירי התנצחות

ט. מאז בים נומה (יוסף בן לביא)

כתובת: בן לביא

מֵאֵז בֵּים נּוּמָה וְתַרְדְּמָה / הִיתָה אֲנִית שִׁיר כְּמוֹ רוּמָה
 עַת צָעֲקוּ אֵלַי צְבָא יַעֲנִים / אֲמָרוּ לְעוֹזְרֵנוּ גְבִיר קוּמָה
 אַתָּה מְנוֹסְנוּ בְיוֹם צָרָה / וּבְךָ עוֹזוֹנוּ וְנַחֲנוּ מָה
 אַתָּה בְּגֵאוֹת יָם זְמִיר מוֹשֵׁל / כִּי עֲמַךְ אוֹמֵץ וְרַב עֲצָמָה
 5 בְּנוֹ עֲשֵׂה חֲפֻצְךָ וּמָה תֹאמֵר / נִפְשֶׁךָ וּמִי יֹאמֵר לְךָ לְמָה
 וְאֲנִי לְהוֹשִׁיעֵם אֲנִי בְּעַיִם / רוּחַ הַנִּיפּוֹתֵי בִיד רָמָה
 רוּחַ פְּדוּת רוּחַ מְרַחֶפֶת / תִּבְיָא לְאֵט מִהֲרָרֵי חֲכָמָה
 לְנַחוֹת נְבוֹנֵיהֶם עֲלֵי דְרָךְ / זְמֵרָה לְהַנְחִילֵם פְּרִי נְעֻמָה
 יִרְאוּ וְיִדְעוּ כִּי בְתוֹךְ חֲכִי / נִמְצָא דְבֶשׁ יַעֲרָה וְטוֹב טַעְמָה
 10 וְאֲנִי פֶּאֶר לְשִׁמוֹ וְטוֹר לְשִׁמָּה / וְאֲנִי חֲלִי כְתֻמָּה וְיִהְלֹמָה
 אִם שִׁיר אֲנִי מִלֵּךְ וְרַב חוּבֵל / לְבִי, וְאִם הוּא עִיר וְאֲנִי חוּמָה

ח מקורות: א עמ' קמח בשוליים; ג עמ' מה בשוליים; מ עמ' 29; ש שיר נא. חילופי נוסח: כתובת: לבן לביא ש (כתובת בסגנון זה מעידה על הכותב, ולא על הנמען). 1 ידיד צח [ידידי על ש 3 לדוד] לדודי ש.

פורסם על ידי ברנשטיין, דיואן, שיר קל. תשובת בן לביא לדאפיאירה. המרובה. ביאור: 1 רצפה: קרקע מרופפת, על פי אס' א, ו. 2 נחרפת: כשפתה חרופה, ויק' יט, כ. רצפה: פילגש שאול, שמ"ב ג, ז. 3 לדודי: יש לגרום עם המקבילות: לדודי. רצפה: גזלת, יש' ו, ו.

ט מקורות: ס 316 עמ' 5; פ עמ' 61; ש שיר א. חילופי נוסח: כתובת: לבן לביא שלחו לוידאל ש. השיר: 1 רומה] דומה ש 2 [עת] עד ש יענים] נוגנים ש. 6 [רוח] רוחי פ רוח הניפותי] רוחי הניפותי ש 7 תביא] תעל ש מהררי] מהר כים ש 8 להנחלים] להאכילם ש 10 לשמו] לשמה ש 11 ואני] אני ש 11 שיר] ציר פ.

הפתיחה לחילופי התנצחות עם וידאל בנבנשת. המהיר. ביאור: 1 רומה: צ"ל כנראה, כגרת ש: דומה, כלומר כאי (יח' כו, לב). 2 יענים: גגד המשקל. והנכון: נוגנים, כמו במקור ש. 3 עוזנו: כחוננו, על פי תה' כד, ח. 4 אתה וכו': על פי תה' פט, י. 5 מי יאמר: על פי איוב ט, יב. 6 מכאן – פעולות הדובר. בעים וכו': על פי יש' נא טו. 10 לשמו: צ"ל כמו במקור ש: לשמה, כלומר לכבודה של השירה. לשמה: מאבני החושן, שמ, כח, יט. חלי כתמה: תכשיט זהבה, מש' כה, יב. 11 אם וכו': אם השיר אניה, לבי רב חובל ומלח. ואני: הנכון על פי המשקל: אני, כגרת מקור ש.

*ט. גאה כפיר (וידאל בנבנשת)

גָּאָה כְּפִיר דְּרָכָה וּמַעְגָּלֶיהָ / מִמַּעְגָּלוֹת קֶשֶׁט תִּשָּׁט לְבַעְלֶיהָ
 בְּגֵאוֹנָךְ כִּי עֵינֶךָ עַד יוֹנֵךְ / לְבוֹה אֲצִילִי עִיר גָּאוֹן אֲלֶיהָ
 רָם לְבָךְ בִּשְׁעַפְךָ וּבִקְרַבְךָ / דְּמָה הָיוֹת מוֹשֵׁל עָלַי מוֹשְׁלֶיהָ
 נוֹלַד לְשֵׁרָה בֶן בְּטוּחוֹת שִׁיר כְּחָס / עַל הוֹד יִקְרָה וְהַמּוֹן חֲלִיהָ
 אַם תְּהִיָּה חוֹמָה לְעָרִי הַזְּמִיר / בְּסוֹלָלוֹת אָבֵא אָנִי אֲלֶיהָ
 חוֹמַתְךָ אֶהְרֵס וְאֵת הָעִיר אָנִי / אֶלְכֵד וְיִקְרָא שְׁמִי עָלֶיהָ

י. עלי ברכי (יוסף בן לביא)

עָלִי בְּרַכִּי שְׁעִפִי רַעֲיוֹנִי / בְּנוֹת שִׁיר יִלְדוּ בְּנוֹת וּבָנִים
 בְּנֵי חֵיל בְּנֵי מַעְלָה בְּנֵי שֵׁם / בְּנֵי מִשְׁרָה אָמוּנִים עַל אָמוּנִים
 וְאִם נוֹלְדוּ לְבַלְעָדִי בְּנֵי שִׁיר / דְּעָה כִּי נִקְרָאוּ יִלְדֵי זְנוּנִים

יא. אם יעשן (יוסף בן לביא)

אִם יַעֲשֵׁן אַפְךָ וְשַׁרְעֶפִי / לְבָךְ בְּרוּגוֹ בְּעָרָה כֶּם אֵשׁ
 עֵינֶיךָ פָּקַח וְרָאָה אֲשֶׁר מִפִּי / לֵךְ חֲזִיו קְלוֹת כְּמִרְאָה אֵשׁ
 לְבָן יְדִידִי לֶךְ בְּרַח כִּי אִם / תַּעֲמוֹד תְּהִי פְתַע שְׂרִיפַת אֵשׁ

*ט מקורות: ס 316 עמ' 5; ש שיר ב. חילופי נוסח: 1 תשט לבעליה] לבא עליה ש 2 כי] רם ש אליה] עליה ש 4 לשרה] לשירה ש 5 לעיר] לעירי ש בסוללות אבוא] הסוללות אבנה ש.

תשובת וידאל בנבנשת. השלם. ביאור: 1 גאה כפיר: נתייהר הכפיר, רומז לבן לביא. דרכה וכו': ואלה דברי הרהב שלו: היא (הנושא: הזמרה, שנזכרה בשיר הקודם) תשטה מדרכי התום לבא אל בעליה האמיתיים. 2 כי עינך: משובש בלי ספק, ויש לגרוס עם מקור ש: רב, ועדיף: רם. וכך יתפרש 'בגאונך רם עינך': יהירותך העבירה אותך על דעתך. עד יונך: עד שתשיא אותך. לבוזה: לבוזה. אליה: כמו איליה, נכבדיה, על פי שמ' טו, טו, והנושא עדיין הזמרה. 3 בשעיפך: במחשבתך. 4 נולד וכו': כך אמרת בגאוותך: נולד וכו'. לשרה: יש לגרוס: לשירה, כמו במקור ש, ומשחק המילים על פי בר' כא, ב. בטוחות שיר: במעי השיר. כחס וכו': על דרך התלמוד בשבת, קלב, ע"א: 'הואיל וחס רחמנא עליה'. 5 אם תהיה וכו': תגובת וידאל בנבנשת על התפארות יוסף בן לביא. 6 אני אלכד וכו': על פי שמ"ב יב, כח.

*י מקורות: ס 316 עמ' 5; פ עמ' 61; ש שיר ג. חילופי נוסח: 1 רעיוני] יענוני ש 2 על אמונים] באמונים ש.

הראשונה מתוך שתי תשובות רצופות של בן לביא. המרובה. ביאור: 1 עלי ברכי: על פי בר' נ, כג. 2 בני חיל: דב' ג, טו, אמונים על אמונים: צימוד מלא. הראשון פועל – מחונכים, השני שם עצם מופשט – נאמנות, על פי מש' כ, ו. 3 ילדי זנונים: על פי ה' ב, ו.

*יא מקורות: ס 316 עמ' 5; מ עמ' 54; פ עמ' 61; ש שיר ד. חילופי נוסח: 3 לך] קום ש פתע] פתאם ש

ביאור: השני משני שירי תשובה רצופים של בן לביא לוידאל בנבנשת. המרובה. ביאור: 1 יעשן אפך: תה' עד, א. בערה אש: במ' יא, ג. 2 חזיו קלות: ברק, איוב כח, כו. כמראה אש: במ' ט טו. 3 לך ברח: עמ' ז, יב. שריפת אש: יש' ס, י.

שׁוֹר נָא סָבִיב עִיר הַזְמִיר מִגְדּוֹל / גְּדוֹל יְסוּדְתּוֹ בְּאֲבְנֵי אֵשׁ
 אִם סוֹלְלָה תִשְׁפֹּךְ לְנִגְדּוֹ מֵה / תִּפְעַל וְהוּא לְהַב וְאֲבְנֵי אֵשׁ 5
 אֵשׁ דַּת זְמִיר תּוֹקֵד בְּתוֹךְ קִרְבִּי / תְּמִיד וְהוּא לְשִׁיר כְּחוּמַת אֵשׁ

*יא. בנות השיר בעין (וידאל בנבנשת)

בְּנוֹת הַשִּׁיר בְּעֵין שְׁכָלִי יִלְדְתִין / בְּנוֹתֵי הֵן וְיִצְאוּ מִמְעוֹתַי
 וְחִשְׁקֵת גָּאוֹן יִפְזֶן וְהָיוּ / לְנִשִּׁים לָךְ בְּמַהֵר מִתְנוּתֵי
 וְהִילָדִים אֲשֶׁר תּוֹלִיד הֵלֵא הֵם / כְּבָנִים לִי וְהַבְּנוֹת בְּנוֹתֵי

**יא. לשון האש (וידאל בנבנשת)

לְשׁוֹן הָאֵשׁ לְקוֹל מִימֵי לְשׁוֹן יָם / וְלֹאוֹנִם הֵלֵא תִּחְרַד חֲרָדָה
 וְחוּמַת אֵשׁ תִּתְסַב עִיר וְמִירוֹת / גָּאוֹן לְבִי עָלֵי יָמִים יִסְדָּה

יב. עיר שירך (יוסף בן לביא)

עִיר שִׁירָךְ כְּכֶדָה עֲדֵי יִרְדָּה כְּמוֹ / אֶבֶן בְּלֵב יָמִים וּמְקוּהַ מַיִם
 אֶךְ עִיר זְמִירֵי צַח פָּאָר בִּינּוֹת כְּרוֹב / תִּשָּׁב בְּתוֹךְ הָאֵשׁ בְּלֵב שְׂמִים

יא מקורות: 4 סביב] סביר פ הזמיר] הזמן פ באבני] לאבני מ 5 לנגדו] לנגדי ש ואבני] ועמוד פ ש.
 ביאור: 4 יסודתו: תה' פח, א. באבני אש: יח' כח, יד. עמוד אש: שמ' יג, כא. 6 אש דת: דב' לג, ב. והוא:
 מוסב על 'קרבני'. כחומת אש: זכ' ב, ט.

יא** מקורות: 6 עמ' 316; 6 עמ' 6; ש שיר ה.
 המרובה. ראשון משני שירי תשובה רצופים לבן לביא. ביאור: 1 ממעותי: ממעי, על פי יש' מח, יט. 2 במהר:
 בזכות המורה. 3 והבנות וכו': על פי בר' לא, מג.

יא** מקורות: 6 עמ' 316; 5 עמ' 54; ש שיר ו. חילופי נוסח: 1 ולאונם] ולשאונם ש 2 גאון [...] ולבי על גאון ימים ש.
 השני משני שירי תשובה רצופים לבן לביא. המרובה. ביאור: 1 לשון האש: על פי יש' ה, כד. לשון ים: יש'
 יא, טו. ולאונם: צריך להיות 'ולשאונם', כמו במקור ש. 2 וחומת אש: על פי זכ' ב, ט. עלי ימים: על פי תה'
 כד, ב.

יב מקורות: 6 עמ' 316; 6 עמ' 54; פ עמ' 61; ש שיר ז. חילופי נוסח: 2 בינות כרוב] בינות גדוד מ כ]. את כמו ש.
 תשובה לבנבנשת. השלם. ביאור: 1 אבן בלב ימים: שמ' טו, ה. 2 כרוב וכו': על פי יח' י, ו-ו.

*יב. כי יצר אל (וידאל בנבנשת)

כי יצר אל מחנות תבל / הבדיל בין מים למים
ליסוד מוצק מים יצק / מי ברכים מי אפסים
אף מי שירי שת ליקרי / מעל לרקיע שמים

ג. שירי ידירות

יג. בחר נתיב

כתובת: עוד לו

בחר נתיב ומיר לך / ובו לכה ולו פנה
צלח רכב צלה עלי / שמי יקר וכס חנה
יסוד יסוד פאר והוד / ובו נוה יקר בנה
ושור אנוש שרוף גדוד / וחי כמו חזון סנה
וישעך תנה ידי / ונא חמול וחי ענה 5

יד. גו בנדוד

כתובת: עוד לו

גו בנדוד חולה עזוב עצבך / ועדי עדי הודך ועז רהבך
פי דודך נדחך היה כבך / שב נכחך חולה ובמסבך

מקורות: ס 316 עמ' 5; מ עמ' 54; ש שיר ת. חילופי נוסח: 3 שירי] שירו ש יקרי] יקרו ש שמים] לשמים מ.
תשובה לבן לביא לסיים ההתנצחות. התנועות. ביאור: 1 הבדיל: בר' א, ו. 2 מים יצק: על פי איוב כב, טז.
מי ברכים: המגיעים עד הברך; יח' מז, ד. מי אפסים: מים מעטים מאוד; שם מז, ג. 3 ליקרי: משום כבודי.
מעל וכו': על פי בר' א, ז.

יג. מקורות: ש שיר כ.

הבית מורכב מיתדות בלבד, ארבע בדלת וארבע בסוגר. ביאור: 1 זמיר: האות הראשונה בכתב היד דומה מאוד
ל'א', אבל על פי השוואה להיקרויות אחרות של 'ז' פגומה הכרעתי לטובת הנוסח 'זמיר'. 2 צלח רכב: תה'
מה, ה. שמי יקר וכס: השמים ששם הכבוד וכסא ה'. תנה: וקבע מקומך שם. 3 יסוד: בסס. יסוד וכו': תשתית
של פאר וכבוד. וכו: ושם. 4 אנוש שרוף גדוד: כינוי לדובר. חזון סנה: דהיינו שאינו אוכל אף על פי שהוא
נשרף. השווה שמ' ג, ב.

יד. מקורות: ש שיר לב.

השלם. ביאור: 1 ועדי: צריך להיות מן הסתם: ועדה, כלומר התקשט. רהבך: גאוותך, על פי יש' לד, ז.
2 נדחך היה: שרחק ממך; על פי דב' ל, ד. חולה: אולי כינוי פנייה מוסגר לדובר, אבל המילה נהלמת בקושי.
במסבך: על פי שה"ש א, יב.

גִּזְוֹן שִׁכַח רַנָּה פָּצַח עִם דוֹד וְאָח / וּשְׁמַח בְּעוֹד כִּי רָעַנָן אַרְבֵּךְ
וְהָיָה בְיָוִם טוֹבָה בְּטוֹב כִּי עוֹד מְעֻט / רִגְשֵׁת נְדוּד מִשֵּׁב לְמוֹ אַרְבֵּךְ
הִט אֲוֵנֶךָ אֵי עֶצֶךָ תוֹעֵלְתֶךָ / וּנְצוֹר עֲצָתִי זֹאת בְּתוֹךְ חוֹבֶךָ 5
עַת מִרְכָּבוֹת הוֹדוּ נְסוּעַ יֹאמְרוּ / אֶל תַּעֲמוּד חוֹשֶׁה אֲסוּר רִכְבֶּךָ
פֶּן גּוֹ חֶסֶר לֵב תִּהְיֶה יוֹם רַחֲקוֹ / כִּי עַת נְדוּד יִקְחֶךָ לְבָךְ

טו. דוד צח

כתובת: לבן לביא

דוֹד צַח כְּלֵי חֲמֵדָה וְטוֹב רֹאֵי וְתוֹר / שִׁיר שִׁיר יְדִידוֹת כִּי כִּכֵּר בָּא עַת וְתוֹר
קוֹלֶךָ אֲמַת גַּמְשָׁל בְּכָל מִשְׁלַל לְקוֹל / שְׁרִים וְקוֹל בְּלִתֶךָ לְקוֹל עֲגוּר וְתוֹר
נִחְנוּ עֲדַת נוֹגְנִים לֶךְ בְּנִים חֲכִי / לְנוּ לְאֵט מִעֲגָל זְמִיר מִשְׁכִּיל וְתוֹר
מִחִץ יְעוֹפֵף כָּל אֲנוּשׁ נֶס וְאֲנִי / שֵׁשׁ עַת לְנִגְדֵי חֵץ זְמִיר מִשְׁלִיךְ וְתוֹר
רֹב חֲשֵׁקֶךָ יְשִׁים בְּאִפֵּי חַח עֲנַק / אַהֲבַתְךָ עַל צוֹאֲרוֹן שְׁהָרוֹן וְתוֹר 5

טז. דמי לבי

כתובת: עוד לו

דְּמִי לְבִי בְּעֵינַי נִגְרוּ הֵם / יְכַבּוּ אֵשׁ יְקוֹד גְּחִלֵי לְחוּמִי
לְרַעִים שְׂאֵלוֹ לִי מַה תַּעֲנֶה / דְּמִי לֵב אֲעִנֶם בְּצַע בְּדַמִּי

3 בעוד: כל זמן. רענן אבך: על פי איוב ח, יב. 4 והיה וכו': קה' ז, יד. למו ארבע: על פי איוב לח, מ.
6 אסור: רתום, מל"א יח, מד. 7 גו חסר לב: פן ישאר גופך בלא לב, והוא מפרש דבריו בסוגר. כי עת נדוד
וכו': כי לכשיסע ממך יקח את לבך אתו. יקחך לבך: שיבוץ מתואם חריף על פי איוב טו, יב.

מקורות: ש שיר יז. טו

שיר צימודים. על פי בית 3 נכתב לכבודו של שלמה דאפיאירה. השלם. ביאור: 1 דוד צח: על פי שה"ש ה, י.
כלי חמדה: נח' ב, י. טוב ראי: יפה, שמ"א טז, יב. תור: תכונה; דה"א יז, יו, ופירוש אבן ג'נאח והרד"ק לפסוק.
ותור: וזמן; אס' ב, יב. 2 שרים: מזמרים, קה' ב, ת. תור: ציפור שיר, יר' ח, ז. 3 נחנו: אנחנו, בר' מב,
יא. נוגנים: תה' סח, כו. תור: תורה, תלמד, עתיד מקוצר של שרש יר"ה. 4 תור: תירה, עתיד מקוצר של
שרש יר"ה. 5 רוב חשקך: אהבתי הרבה לך. חח: מתג, על פי מל"ב יט, כח. ענק אהבתך: השלם: ישים.
שהרון: עדי, על פי יש' ג, יג. ותור: ותכשיט, על פי שה"ש א, י.

מקורות: ש שיר ל. טז

המרובה. ביאור: 1 לחומי: בשרי, צפ' א, יז. 2 לרעים: לירידים. מה תענה וכו': למה אתה מייסר את לבך.
בצע בדמי: תועלת יש בדמי (לפי שדמעוטי, שדם לבי מוזג בהן, מקלות על כאבי). ויש כאן משחק מלים בין
'בדמי' = בדם לבי, 'לבדמי' = בכספי, שהוא שם נרדף ל'בצע'. אבל אפשר שהנוסח משובש.

יז. היום לך יקד

כתובת: לבן לביא

היום לך יקוד ויכנע / שירי ונגד שירך כורע
 וברית שלומים ממך ידרוש ולא / נקלה כבודו אם יהי תובע
 בן שירך עת יחלוש יחלוש המון / שירים ויגיעם והוא רגע
 איך נחשלו חיל עצומים בקרב / ידרוף צבא נוגנים והוא צולע

יח. הנה תמול אחי

כתובת: עוד לו

הנה תמול אחי שבה בין שכךך / זרע ולקט את פרי דתך
 הוי אח אשר מאז שבה חברתך /] פרידתך [

יט. זה שיר ידידות

כתובת: עוד לו

זה שיר ידידות נגדך עף כדרור / למצוא מנוחה מעמל על סבלו
 הלך לבקש את ידידו מפאת / עצמו להתלונן בסתר אהלו
 הנה מדבר הוא אדוניו מחריש / כי אין בפיו שיר כי נדוד דוד חבלו
 נפץ כלי נבלו כנבל יוצרים / פרוד באפו וחלילו חללו
 על כן ומירי זה כמתפעל והוא / פועל ולא נזכר כפי שם פעלו 5

יז מקורות: ש שיר מה.

השלם. ביאור: המשורר נכנע למשורר יריב. 1 שירי: הוא הנושא הדקדוקי של המשפט. 2 וברית וכו': ומבקש להשלים עמך, ואין זו פחיתות כבוד לו לבקש שלום. 3 יחלוש: גם אם ירפה. יחלוש וכו': ינצח, על פי שמ' יז, יג. יגיעם: יפגע בם, על פי יהו' ח' טו, אבל אולי יש לתקן: יוגיעם – יעייפם. רגע: אינו מתאמץ. 4 נחשלו: כפרפרזה על 'נכשלים אורו חיל', שמ"א ב, ד. והוא צולע: הצירוף על פי בר' לב, לב.

יח מקורות: ש שיר לא. נראה שבפני המעתיק עמד טקסט חסר, כי אין סימנים למחיקה או לפגם בכתב היד. השלם.

יט מקורות: ש שיר נח; ב עמ' 148. חילופי נוסח: 3 הנה...] הוא המדבר ואדניו... ב 5 ומירי זה] ומירי זה הוא ב כפי שם] כפי שם ב.

אל ויראל בנבנסת, צורף ללא מפאת דוד' (להלן, שיר כא). השלם. ביאור: 1 שיר ידידות: תה' מה, א. נגדך: לעומתך. עף כדרור: בלי ששלחתיך, מש' כו, ב. על סבלו: השווה יש' ט, ג. 2 מפאת: כיוזמת. להתלונן: לגור, על פי תה' צא, א. בסתר וכו': תה' כו, ה. 3 הוא: השיר. אדוניו וכו': המשורר עצמו נאלם דום מכאבו. חבלו: פגע בו. 4 סדר המלים הראוי בבית זה: פרוד באפו, נפץ כלי נבלו כנבל יוצרים וחליל את חלילו. נפץ וכו': על פי יר' מה, יב. נבל יוצרים: יש' ל, יד. 5 כמתפעל: (השיר הזה) כאילו יצר את עצמו. והוא פועל וכו': כהגדרת בניין התפעל: פעל שלא נזכר שם פועלו, כלומר: לא יקרא עליו שם בעליו, שרק העלהו על הכתב.

כ. ישפר ויערב

כתובת: ויוסף ועוד

ל'שפר ויערב ניב שפתי כאשר / מאין דמי יגיד תהלתך
 ספיר מעט מהודך כי מי אשר / בא עדי תכלית גדלתך
 ב'נ'ת עדי חקר תהום חכמה והיא / גם היא מנת חלקך ונחלתך
 ל'ב'יא' וליש ממך חלו מאד / יתגעשו מקול המלתך
 ה'נני ק'ט'ן' כח ולמצוא חפצך / לי און ועז העמק שאלתך 5
 ח'ז'ק' לבבי נא דיד ולמצו / שלח מזור טורי תהלתך

כא. לא מפאת דוד

כתובת: שירים שלח לו דון וידאל בן לביא על הנדוד

לא מפאת דוד נגדך שולחנו / כי מהפכת הנדוד ברחנו
 לא מפאת דוד נעצב כי אין בפיו / שיר צח אבל נחנו ברוח פצחנו
 נחנו כלי זמר ונחנו הזמיר / ומשוררים נחנו ושירים נחנו
 נסנו להמלט ונועצנו עזוב / דודיו ואל חברתך ארחנו
 נחנו פליטי הנדוד נגיד לך / קורות אדוננו אשר נחנו 5
 נגיד לך כי מאין נד ממך / מנהו חילי הזמיר נדחנו
 כמעט ומפיו שם רננים נאבד / כמעט ומלבנו כמת נשכחנו
 לולי אשר טרם עזבנו עזב / נוהו ואל נחלתך נספחנו
 ונעשה חיש מעצי יער זמיר / צי ואני ובים אמרים שחנו

כ מקורות: א עמ' קמט בשוליים; ש שיר נב. חילופי נוסח: כתובת עוד לו ש 1 ישפר ויערב] יערב וישפר ש 3 בנת] בנת ש 5 קטן] קטון ש חפצך] חפצך ש 6 תהלתך] מגלתך ש.

פורסם על ידי ברנשטיין, בן לביא, שיר ה. שיר שבח מופלג, הדומה בסיועונו לשיר קודש, ואף כולל אקרוסטיכון המחבר. נשלח לדאפיארה. השלם. ביאור: 1 ישפר: ייטב, דג' ד, כד. מאין דמי: ללא הפוגה, על פי יש' סב, ו. יגיד תהלתך: תה' ט, טו. 3 היא גם היא: בר' כ, כ. מנת וכו': תה', טו, ה. 4 לביא וליש: רמז לשמו של הכותב. חלו: נבהלו, דב' ב, כה. יתגעשו: יודעו, על פי שמ"ב כב, ח. 5 למצא חפצך: יש' נח, ג. העמק שאלתך: יש' ו, יא. 6 מזור: תרופה. טורי תהלתך: בתי שיריך.

כא מקורות: ב עמ' 148; ס 315 7 (טורים 2-1 בלבד); ש שיר נו (מיוחס שם לוידאל בנבנשת). חילופי נוסח: כתובת: לדון וידאל ש מנחה שלוחה אלי מאת שאהבה נפשי החכם דון וידאל נ' לביא כדואג על ההפרד בין שנינו וכה אמר ס 1 הנדוד] הזמן ס.

שיר לכבוד וידאל בנבנשת, נשלח יחד עם 'זה שיר ידידות' (ראה לעיל, שיר יט). תשובת הנמען היתה 'שירי ידידות הלמתים'. ראה ורדי, שירים, שיר קלג. השלם. ביאור: 1 הדוברים הם השירים (השווה לזה שיר יט לעיל). 3 ומשוררים וכו': אנתנו גם היוצרים וגם היצירה. 5 פליטי הנדוד: השירים שברחו מסבל הפירוד. 6 מנהו וכו': נדחנו ממנו גם אנו, חילי השירה. הלשון על פי יר' ת, ג. 7 כמת נשכחנו: על פי תה' לא, יג. 8 אל נחלתך וכו': שמ"א כו, יט. 9 ונעשה וכו': ועשינו מעצי יער השיר אנייה וחצינו בה את ים המילים: כלומר נעשינו שירים.

- 10 וּנְקַחָהּ קֶסֶת מְקוֹם קֶשֶׁת וְעַט / סוֹפֵר מְקוֹם תּוֹתָח וְחֵץ לְקַחְנוּ
 וּנְקַחְהָ מִשָּׁה זְמִיר לָנוּ וּבוּ / יִרְדֵּן יַגְנוֹת בְּחָרֵי צִלְחָנוּ
 לְעֵבֹר גְּאוּלִּים לַחֲזוֹת הוֹד נְעַמָּךְ / כִּי בָךְ מְנוּסָנוּ וּבָךְ בְּטַחָנוּ
 אַתָּה גְּבִיר עֲנִין דְּבָרְנוּ וּבָךְ / פִּינוּ כִּמוֹ מִשְׁלֵי פֶּאֶר פִּתְחָנוּ
 הוֹדֶךְ יַחֲוּ מֵאֲמָרְנוּ וְאֵן / גְּדַל כְּבוֹדְנוּ וְהִשְׁתַּבַּחְנוּ
 15 מַחְנֶה תְּהִלּוֹת וְהַמּוֹן מַעְלוֹת אֲשֶׁר / נִגְעוּ בָךְ פָּגְעוּ וְאָמְרוּ נַחְנוּ
 אָמְרוּ יַחֲוּ לְעַד נִסְיָכָנוּ כְּלִיל / הַחֵן וּמְלַכְנוּ אֲשֶׁר מִשְׁחָנוּ
 זֶה יִהְיֶה אֲדוֹן לְעַמּוּד הַיָּקָר / וְיִסּוּד אֱלֹהֵי אֶהֱלֶה פֶּאֶר מִתְּחִנּוּ
 לֹא יִרְעָשׂוּ קִירוֹת לְבַבְנוּ הֵכִי / יַתֵּד בְּמְקוֹם וּזְמַן צְנַחְנוּ
 כִּדְ הִיְתָה אַחֲרֵי בְלוֹת לָנוּ הֶדֶר / עֲדָנָה וְעִין כְּהִתָּה פִּקְחָנוּ
 20 תִּקַּן מַעֲוֹתָיו וְזָמַן עֵת אוֹתָךְ / יִצֵּר וְחִטָּאוּ בְּעֶדְךָ סִלְחָנוּ
 עַל כֵּן לְשִׁמְעֵךְ הוֹדֶךְ בָּאֵנוּ הַמּוֹן / שִׁירִים וְכָרְעָנוּ וְהִשְׁתַּחֲוִּיָנוּ
 נַחְנוּ זְמִירִים זֹעֲפִים מִבֵּית כְּלוֹא / בּוֹרְחִים וְיִתְרֵי הַנְּדוּדִים פִּתְחָנוּ
 מִבֵּית אֲדוֹנָנוּ כְּסוּס נִסְנוּ וְחִישׁ / רִצְנוּ וְאֶל הַדְּרַת הַדּוֹמָךְ שָׁחָנוּ
 לֹא יֵאֲשִׁימוּנוּ עָלֵי זֹאת יוֹדְעִים / כִּי בְּעֵדוֹ דְּבָרֵי תִּפְלָה שָׁחָנוּ
 25 לָכֵן לְקוֹלְנוּ שָׁמַע פֶּן יֵאמְרוּ / חֵיל אוֹיְבִים כִּי שָׂוֵא וְתִפְלֵ סַחָנוּ
 קָרַב יָמֵי חֲבֵרְתֶךָ כִּי אָרְכוּ / יָמִים בְּמַכְאוֹב הַנְּדוּד הוֹכַחְנוּ
 מִנְחַת זְמִיר נִגְיֵשׁ קַחָה וְאֶכּוֹל מַעַט / בְּשִׁמְיֵי נְאוּמֵי שִׁיר לֶךְ רִקְחָנוּ
 יַעֲלוּ לְרִצּוֹן עַל מְרוֹם מִזְבַּחְךָ / קָרְבָן אֲמָרְנוּ אֲשֶׁר זָבַחְנוּ
 מַכְבָּר לְהַבִּיר לֶךְ וּבוּ יִתְבָּרְרוּ / כּוֹר הַאֲמַת אַתָּה וּבוּ יִבְחָנוּ
 30 אַךְ אִם שִׁגְיֹאוֹת תִּמְצָאָה בָּם נַעֲנֶה / לֹא מִפְּאֵת דּוֹד נִגְדֶךָ שְׁוֹלְחָנוּ

כב. לאיש ימשל

כתובת: וכתב על גבי הכתב

לאיש ימשל במכמני נאומי / כתבי לך לך נוכח הדומו

10 קסת וכו': ונתחמשנו בכלי המשורר במקום כלי נשק, כדרך היוצאים לדרך ארוכה. תותח: איוב מא, כא.
 11 ירדן יגנות: את נהר הצער. בחרי: בועף (ראה בית 22). 12 לעבור גאולים: יש' לה, ט. 15 פגעו: פגשו,
 על פי שמ"א י, ה. מכאן ואילך המעלות הן הדוברות. נחנו: שקטנו. 17 אדן: בסיס. 18 קירות לבבנו: על
 פי יר' ד, יט. צנחנו: תקענו, על פי שופ' ד, כא. 19 אחרי בלות: על פי בר' יח, יב. 20 בערך: בוכותך.
 21 על כן וכו': שוב מדברים השירים. 22 הנדודים: אינו הולם למשקל, ואולי צ"ל: הנדוד. 24 לא יאשימונו:
 בבגידה באדונו. שחנו: דברנו. 26 הוכחנו: נתיסרנו, על פי איוב לג ט. 29 מכבר: כברה, שמ' כו, ד. כור
 וכו': כלומר: אתה תשפוט אם הם ראויים או לא. הלשון על פי יש' מח, י. 30 לא מפאת: הסוגר כופל את
 בית הפתיחה.

כב מקורות: א עמ' קלו-קלח; ה עמ' 71; פ עמ' 10.

פורסם על ידי ברנשטיין, בן לביא, שיר יא. לפי הכתובת שלעיל נרשם השיר על גבי המעטפה של 'שירי ירדודת
 אהלים' (להלן שיר לא), שנשלחה לדאפיאריה. המרובה. ביאור: 1 לך לך: בר' יב, א, הפנייה היא לכתב/

לְגִבֵּר יִכְרְעוּ לוֹ חֵיל מְלִיצִים / וְלוֹ יִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ
 לְבֵן אָדָם חֲלוֹם שִׁירוֹ נְבוּאָה / וְכָל חַיּוֹן זְמִיר אִישׁ כְּחֻלוֹמוֹ
 זְמִירֵי עוֹף כְּעֵב נְגִדוֹ וְהִבֵּט / בְּאוֹר פָּנָיו וּבְדַמּוֹתוֹ בְּצַלְמוֹ
 5 אֲנִי דוֹאֵג וְשׂוֹאֵג עַל גְּדוּדוֹ / וְאַשְׁרֵךְ תַּחְזֶה יְפִיּוֹ וְנַעֲמוֹ
 וְאִם פְּלֵאֵי שְׁמוֹ הֶעֱמַק שָׁאֵל עַל / עַדֵּי הַשִּׁיר וְצִיץ נָרוֹ וְנִזְמוֹ
 שָׁאֵל נָא עַל בְּנוֹ זְמֶרָה בְּרוּרָה / שָׁאֵל נָא עַל אַחֵי הַשִּׁיר תְּאוֹמוֹ
 שָׁאֵל נָא עַל פְּאָר שְׁרִים שְׁלֵמָה / אֱלֹהִים יַעֲנֶה לְעַד שְׁלוֹמוֹ

כג. לבי ועיני

כתובת: ועוד לו

לְבִי וְעֵינַי יַחֲזוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹר / הוֹדֵךְ וּמָה לִּי עוֹד דְּרוֹשׁ לִי צַר וְאוֹר
 יַפְעַת צְבָא רוֹם אוֹרֵךְ לֹא הִחֲשִׁיךְ / גַּם לֹא עֲמָמוֹ מֵאֶפֶל עֲנָן וְאוֹר
 שְׁחָקִי זְמִירֵךְ יִרְעַפּוֹן עֲלַי כְּיוֹם / חָם צַח רְסִיסֵי בֵּין וּמִסְרֹת שִׁיר וְאוֹר
 אִם תַּעֲצֶרְהָ תַעֲצוֹר שְׁשׁוֹן לְבִי וְעַת / נִזְלוּ לְגִיל צְמַחוֹ בְּקֶרְבִּי צִיץ וְאוֹר
 5 רְעוֹת וְטוֹב בִּי יַפְעֵלוּ עַד אוֹמְרָה / נִתַּן בְּיָדָם יְהִי שְׁמוֹ בְּרַךְ וְאוֹר
 הַנְּגִי עֲרַל שְׁפָה וְאַחֲרֵי תִמְכָּה / בִּי יָד יִמְיִנֶךָ נוֹגְגִים אֲשַׁכִּיל וְאוֹר
 יִתְכַּחֲשׂוּ לִי אַחֲרֵי יַדְעוּ אֲשֶׁר / חֲצִי זְמִיר מִתְּלִיךְ אֲשַׁלִּיךְ וְאוֹר

חילופי נוסח: 3 כחלומן בחלומו פ 7 בנו זמרה ברורה בני זמרה בכורם פ 8 פאר שרים שלמה כל פני שירים פ.
 2 ישתחוו וכו': על פי צפ' ב, יא. 3 חלום שירו וכו': אפילו שיר שהוא מתבר כחלום הריהו בחזקת נבואה. וכל
 חזיון וכו': כל נבואת שיר אינה שקולה אלא כחלום שלו. 4 באור פניו: על פי תה' פט, טו. 5 שואג: רמז
 לזרות הכותב - בן לביא. יפיו ונעמו: על פי יש' לג, יז. 6 פלאי שמו: על פי שופ' יג, יח. דהיינו: אם לא
 תמצאנו לפי שמו שאל על מי שהוא תפארת השירה. העמק שאל: על פי יש' ז, יא. 7 בנו וכו': על מי שהוא
 בן לשיר המעולה ואח תאום לשירה, והכל כינויי שבח לנמען. זמרה ברורה: על פי דה"א טו, מא. 8 יענה
 שלומו: על פי דב' כ, יא.

כג. מקורות: ש שיר יח.

השלם. ביאור: 1 צר ואור: את זוהר המאורות. הצירוף על פי יש' ה, ל. 2 אור: אפלה, על פי פסחים ב ע"א.
 3 שחקי זמירך: שמי שירתך. ירעפון: יולו, תה' סה, יב. חם צח: יש' יח, ד. בין: חכמה. אור: גשם, איוב לו,
 יא. 4 אם תעצרה: אם תכלא גשמיך. אור: סוג של צמח, על פי מל"ב ד, לט. 5 ואור: וקלל, על פי בר' כו,
 כט. 6 אור: עתיד מקוצר של אוכה - אלמד. 7 יתכחשו לי: שמ"ב כב, מה; כלומר: יבחו לי כשיוודע להם
 שאת חצי שירי איני יורה אלא מקשתך. תליך: אשפת חיציק, בר' כו, ג. אור: לשון ירייה, על פי שמ"א כ,
 כ.

כד. לולי שעפי

לְחוֹתוֹת יָפִי שֶׁר חֵן אֶכּוֹנֵן בֶּן / קִסְתִּי וְכִנּוּרֵי וְעוֹגְבֵי
גָבַר בְּרַב כַּחוֹ עֲדֵי נִכְחוֹ / יִלְכוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת בְּנֵי לְבִיא

לולי שעפי חללו תוחלת / קירות לבבי בערה גחלת
גחלי נדודך אכלוני, אני / השעה והם האש והמאכלת
לולי צרי תקוה עלי נגע נדוד / שמתי שאול רדתי כאון בן פלת
עיני ברב אוני בדמעה נגרה / אם מחזותך היתה נוחלת
5 לולי תמונת הודך תמיד עלי / לוח סגור לבי ושם אוהלת
כמעט כאין כל אשורי שפכו / נפשי כאלה היתה נובלת
לולי אשר פתחי דברך נפתחו / דלת משושי היתה ננעלת
לולי מגלת ספרך חיש מהרה / אש ציר לבבי היתה אוכלת
ספר ביד עט רקמו טוריו אבל / לא יערכנו פו וחור ותכלת
10 ספר רפידתו זמיר תוכו רצוף / שירה במאוני רעיון נשקלת
ספר פאר כל שורריו חשבו אשר / רקמת כתבו מזבול נופלת
ספר אשר טירת בדולחיו בדם / עין דוד אשר הרחיק נדוד נגאלת
ספר אשר מליו יקימון משאול / נפש בפח מפח וחיל כושלת
נפש נכאה בחזותו משיבי / חתה וצוק עתה תהי נגאלת
15 עת יד ימיני אחזה בו קנאה / בו יד שמאל ותעמיק משאלת
ענתה בקול גם בי זמיריו דברו / למה מנת חלקי תהי נגזלת
שמש לאור יומם וטור ספרך לאור / נפש בים מאפל נדוד צוללת
יקרו משליך עדי כי נגדך / הבל הבלים אמרה קהלת

מקורות: א עמ' קמא; ה עמ' 73-74; ג עמ' מא-מב; ו עמ' 346-347 (יש בו טעויות במספור העמודים); ק עמ' 108;
ש שיר יד. ש מייחס ליריאל בבבבשת הן את השיר והן את הסימן המקדים, שאותו הוא מציין כשיר בפני עצמו (יג).
חילופי נוסח לסימן: 2 ברב] בעוץ ק. חילופי נוסח לשיר: 4 בדמעה] בדמעי ש ק 6 כאלה] כעלה ש 8 ציר] ו צר
13 מפח] מוקש ש 14 וצוק] וסוף ש וצאנו 15 קנאה בו] קראה בהו 16 ענתה] עתה ה 17 נפש בים] נתוש ביום
ו 18 הבל] הבלי ש

פורסם על ידי ברנשטיין, בן לביא, שירים ב (הסימן), ג (גוף השיר). לתשובת הנמען, שלמה דאפיארה, ראה
'אלו ממושכה', ברנשטיין, דיואן, שיר ד. הסימן: המהיר. ביאור: 1 בן קסתי: כינוי לעט. כנורי ועגבי: על פי
בר' ד, כא. 2 גבר: שר החן. לביא: גימטריה למספר בתי השיר (מג).
השיר: השלם. ביאור: 1 לולי שעפי: אלמלא קיוויתי לראותך פנים. 2 אני השעה וכו': על פי בר', כב, ז-ח.
3 צרי: תרופה. שאול וכו': במ' טו, לא-לג. 4 עיני וכו': איכה ג, מט. אוני: אבל. נוחלת: מתאכזבת, יח'
יט, ה. 6 כאין וכו': על פי תה' עג, ב. כאלה נובלת: יש' א, ל. 8 אש ציר: יקור כאב. 9 מכאן שבח אגרתו
של הנמען שהגיעה אל המשורר. לא ירכנו: על פי איוב כה, יז. חור ותכלת: אס' ח, טו. 10 רפידתו וכו':
ש"ש ג, י. 11 כל שורריו: כל רואיו. 12 טירת בדלחיו: יופיו הצח. בדם וכו': נכתמים בדמעות הדם של
נמענו המסור. 13 פח: מלכודת (ה' ה, א). מפח: האכזבה (איוב יא, כ). 14 חתה: פחדה. צוק עתה: על פי
דנ' טו, כו. נגאלת: נפדית. 15 ותעמק משאלת: ותבקש במפגיע, על פי יש' ז, יג. 18 הבל הבלים: קה'
א, ב.

- כְּתָר זְמִיר עַל רֵאשֶׁךְ נְאוּה כְּמוֹ / שׁוֹשֵׁן בִּיד חוֹשֶׁק וְכַחֲבַצְלַת
 20 רֵיחַ קִטְרֵת זְכָרְךָ אֲרַח וְאִין / בּו חֲלַבְנָה רַק מֵר דְּרוֹר וְשַׁחֲלַת
 רְמָה יְמִין עֶזְךָ מֵאֵד וּבִיּוֹם קָרֵב / יָדְךָ שֶׁלֵּל מְלָכֵי זְמִיר שׁוֹלֵלַת
 בַּת שִׁירְךָ אִם כָּל הַמּוֹן חֵיל נוֹגְנִים / אוֹתָם עֲדֵי כִי גָמְלוּ גּוֹמְלַת
 רֵאשִׁי תְהַלּוֹת נִפְשֶׁךָ לְךָ תֵּאֲסוֹף / חֵיל מַעְלּוֹת וְכִלִּיל פֶּאֶר כּוֹלֵלַת
 לְבָךְ יִסּוֹד כָּל הוֹד וְנִפְשׁ תֵּאֲמִין / כִּי בִלְתָּךְ אָב מַעְלּוֹת מוֹעֵלַת
 25 אִם חֵיל נְדוּדִים שְׁדָדוּ כֶרֶם פֶּאֶר / שִׁירֵי, הֵלֵא עוֹד נִשְׂאָרָה עוֹלֵלַת
 תַּחַת לְשׁוֹנֵי נִשְׂאָרָה מֵלַת זְמִיר / מֵאֵז לְסַפֵּר הוֹדֵךְ נִאֲצֵלַת
 סַפֵּר יְקָרְךָ בַת זְמִירֵי חֲשָׁקָה / אֲכַן חֲשַׁבְתִּיהָ כְּמַתְהוֹלֵלַת
 כִּי אֲדַעָה כִּי שׁוֹא וְתַפֵּל יִגְעָה / הִנֵּה לֵלֵא דְכָר וְרִיק עוֹמֵלַת
 בְּמָה אֲהוּדֵךְ הֵן תְּהַלֶּה בְךָ גְבִיר / מִתְנַשְׂאָה תְּמִיד וּמַתְהַלֵּלַת
 30 אֲשִׁיר וְלֵא לְסַפֵּר פֶּאֶר מַעְלָתְךָ / כִּי לֹא בְגָדָר תִּהְיֶה נִגְבֵּלַת
 אֲכַן לְעֵנּוֹת קוֹל זְמִיר עַל מַחֲלַת / נִפְשׁ חֵלִי חֲשָׁקְךָ סוֹבֵלַת
 בְּעֵלֵי בְרִיתְךָ הַגְּבִיר מֵה יְקָרוֹ / כִּי מִמֶּךָ נִפְשָׁם יְקָר גּוֹחֵלַת
 לְכוּן בְּצִינֵי יְקָרָה נִפְשֵׁי הָכִי / תַּחַת כֶּנֶף נֹס דִּגְלָךְ נִדְגֵלַת
 עַל דֵּל שְׁפָתַי זְכָרְךָ אֲשִׁים וּבִין / עֵינֵי לְאוֹת, לֹא אַחֲרֵי הִדְלַת
 35 מִשְׁרָה עֲלֵי שְׁכַמִּי בְּשֵׂאֵי עֲלֶךָ / אַחֲשַׁב עֲבוֹדַת קִדְשֶׁךָ מִמְשָׁלַת
 לְמִצּוֹא חֲפִצִּיךָ יְצוּרֵי נוֹצָרוֹ / אֲסִיר אֲנִי וְרִצּוֹנְךָ שֶׁלֵּשֶׁלַת
 קַח נָא בְּרַכָּה מֵאֲסִיר חֲשָׁקְךָ אֲשֶׁר / נִפְשׁוֹ לְךָ תַּעֲרַג כְּמוֹ אֵילַת
 נִפְשׁ בְּךָ חֲשָׁקָה בְךָ דְּבָקָה עֲלֵי / נוֹדֵךְ מֵאֵד דְּוָה וּמַתְחַלְחֵלַת
 נִפְשׁ אֲשֶׁר בְּבִרִית יָדִיד בֵּא מֵאֲנָה / מֵאֵז הַיּוֹתָה מִמֶּךָ נִבְדֵּלַת
 40 כִּי לְךָ לְאֵמָה נִמְכְּרָה נֶצַח וְעַת / וְזָכְרָה יְקָרְךָ בִּלְתָּךְ גּוֹעֵלַת
 קַח נָא מְגִלָּה כְּכַבִּי נִיב צַח עֲלֵי / קֶטֶב גְּלִילֵי אֲהַבָּה גּוֹלֵלַת
 מֵאֵת יָדִיד נִפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְךָ וְעַל / שְׁלוֹתְךָ הוֹגָה וּמַתְפַּלֵּלַת
 אֵשׁ אֲהַבְתָּךְ תוֹךְ סָגוֹר לְבִי וְלֹא / קִירוֹת לְבַבִּי בְּעֶרְה גַּחֲלַת

מקורות: 19–20 סדר הבתים הפוך ו 20 זכרך] שירך ה ש ו 23 מעלות וכליל] מעלת הכל ו 24 לברך] ולך ה ק 25 שדוד] שדדה ה ק שדודו בתוך ו 26 מאז] מאור ו לספר] לומר ש 30 אשרי] השיר ו לספור] אספור ש 31 נפש] נפשי ו חשק] חרקה ש 35 קלשך] חפצך ה ו ק ש 36 נוצרו] יוצרו ו 37 חשקך] חשק ש 38 כך חשקה כך דבקה] כך דבקה כך חשקה ה ש דבקה וגם חשקה ו 39 פה ו בו ק 43 לבי] לבו ק ש לבבי ו ולא] ואם ש.

20 קטרת וכו': ראה לענינין זה שמ' ל, לד. חלבנה: ממיני הסמים בקטרת (שם). והוא בושם שריחו רע (כריתות ו ע"ב). מר דרוור וכו': שמ' שם, שם. 21 רמה וכו': על פי תה' פט, יד. 22 ערי כי גמלו: עד שיגדלו. גומלת: מעניקה, מלשון גמילת חסדים. 24 ונפש וכו': ומי שמאמין שיש למעלות אב חוץ ממך – משקר. 25 נשארה עוללת: עוב' ה. 26 נאצלת: מתייחדת. 27 כמתהוללת: כמצחקת, יר' כה, טז. 28 שוא ותפל: איכה ב, יד. 29 הן וכו': הלא התהילה עצמה מתהוללת מכווןך. 30 בגדר: בהגדרותי. 31 לענות: לבטא בקול חזק, שמ' לב, יח. 34 ובין עיני: על פי דב' ו, ח. 36 למצוא חפצייך: למלא רצונך. 37 נפשו וכו': תה' מב, ב. 41 קטב: על פי הערבות – ציר, קצה. 43 קירות לבבי: חזר על לשון הסוגר של הבית הראשון במובן שונה.

כה. לצפור ביתך

כתובת: ושלה אלי שיר חדש אשר מצא כמוהו בשירי לשון הנוצרים וכה אמר

לְצִפּוֹר בֵּיתְךָ מֵאֵד אֶקְנָא / וּמִי יִתֵּן אֲנִי אֶהְיֶה דְרוֹרְךָ
 דְרוֹרְךָ לֹא אֶבְקֵשׁ מִי בְּכָל לַב / אֶהֱבֵתִיךָ וְאֵיכָכָה אֲמִירְךָ
 אֲמִירְךָ גְרַגְרִי שְׁכָל בְּרֵאשׁוֹ / מְרִיקִים בֵּין לְמִלְאוֹת אֶת צְרוֹרְךָ
 צְרוֹרְךָ מִשְׁבוֹ יָקָר וּמִתְקוֹ / רְגֵבִיךָ כְּמוֹ צוֹפֵךָ וַיַּעֲרֵךְ
 5 וַיַּעֲרֵךְ עֵץ תְּבוּנָה בּוֹ וְעָמוֹ / לְשִׁבְעָה דִּי לְכָל יָבֵא בְּעִירְךָ
 בְּעִירְךָ כָּל בְּנֵי דְעָה וְהַשְׁכָּל / וְלִכְּנָן אַחְזָה רַגְלִים אֲשׁוּרְךָ
 אֲשׁוּרְךָ אֶךְ בְּעֵין לְבִי וְתוֹכוֹ / נִטְעַתִּיךָ וּמְנָהוּ לֹא אֲסִירְךָ
 אֲסִירְךָ הֲנִי וְאֲסִיר נְדוּרְךָ / אֲבָל לְבִי יָקוּ לְאוֹר בְּאוּרְךָ

כו. לקול שירך

כתובת: לבן לביא

לְקוֹל שִׁירְךָ יְדִיד נָסוּ אֲנַחוֹת / וּנְפִשֵׁי שְׁבַעַה שׁוֹבְעֵי שְׁמַחוֹת
 בְּפָנֵי נִסְגְרוּ דְלִתֵי זְמִירוֹת / וְהֵן עָתָה לְמַעַנְךָ פְּתוּחוֹת
 בְּעֵת לְבִי יִצְיִקוֹן מִחֻשְׁבוֹת / בְּמִכְתָּב יָדְךָ אֲמַצָּא מְנוּחוֹת
 בְּקִרְבְּךָ נִטְעוּ פִּארוֹת תְּבוּנָה / שְׁתוֹלוֹת הֵן בְּפִלְגֵי מִי מְנוּחוֹת
 5 בְּעֵתָן יִתְנוּ פְרִיָן פְּרִי הוֹד / וּפְרָחֵי נֵיב זְמִיר צוּמְחוֹת וּפּוֹרְחוֹת
 שְׁמַע קוֹלִי יְדִיד שׁוֹר כִּי כְּאֵין / זְמַן וַיְמִי אֲנוֹשׁ הֵמָּה טְפָחוֹת
 גְּתִיב מַעְלוֹת דְרוֹךְ כִּי אֵין עֲרוֹךְ לוֹ / נְטוּשׁ הֶבְלִי זְמַן פְּתִיחוֹת הֵמָּה

כה מקורות: א עמ' קמה; ב עמ' 139-140; ה עמ' 78; פ עמ' 42. חילופי נוסח: כתובת: אחר כך שלח אלי שירים יקרים ונחמדים ראש כל שטה כסוף אשר לפניו במלות משותפ' שרשרות גבלות מעשה עבות וכה אמר ב 1 מאד] יום יום פ 2 בכל לב...] אני הוא אסיר חשקך באחר לא אמירך ב לב] לבי פ 4 כמו צופך] כצוף דבשך ב 6 דעה והשכל] שכל ובינה ב, דעה] בינה פ.

פורסם על ידי ברנשטיין, בן לביא, שיר ד. שיר שבח משורשר; השיבו עליו דאפיארה ב'בצורך הידיד' (ברנשטיין, דיאן, שיר ה), וכן וידאל בנבנשת ב'גכה רוח נדוד' (ורדי, וידאל, שיר עח). לעניין המקור 'בלשון הנוצרים' ראה במבוא הערה 30. המרובה. ביאור: 1 דרורך: הצפור שלך. 2 דרורך: חופש ממך. אמירך: אחליפך. 3 אמירך: ענפך, השווה יש' י, ו ועוד. צרורך: כיסך. 4 צרורך: אבני החצץ שלך. משבו: מאבן חן. יערך: דבשך, השווה ש"מ' א, יד, כו. 5 ויערך: והיער שלך. עץ תבונה: עץ הדעת. בעירך: למקומך. 6 בעירך: נבערים כבהמות (במ' כ, ח). אשורך: צעדך. 7 אשורך: אראך. אסירך: אוריד אותך. 8 אסירך: שבוך. לאור באורך: השווה איוב לג, ל.

כו מקורות: ש שיר כו.

המרובה. ביאור: 1 שבע שמחות: הצירוף על פי תה' טז, יא. 4 פארות: ענפי, השווה יח' יז, ו. מי מנוחות: תה' כג, ב. 5 בעתן וכו': על פי תה' א, ג. 6 טפחות: מידה קטנה (תה' לט, ו). 7 פתיחות המה: יש לקרוא: 'המה פתיחות', כלשון המקרא בתה' גה, כב. ור"ל: מוקש הם לך.

במעדנות זמיר נפשך תקשר / ואל בת שיר קרא נא אם ואחות
 במאזני שכלך פלס נאומך / ובו לא יהיה יותר ופחות
 10 ויגילו בך כל אוהביך / ועמך ישמחו שובע שמחות

כו. מה יעשה

כתובת: עוד לו

מה יעשה אדם לבו קצר הודך / רואה ועל פניו שמש הדרך אור
 כי גם בלא עתו תכסוף אלי נחת / שלחן יקרך הדגה אשר ביאור

כה. נאסר בתוך משמר

כתובת: עוד לו לבן לביא מושח

נאסר בתוך משמר / לבי כתא מכמר / רע ודוד
 חוק אהבה שמר / לעד ולא יומר / על אף נדוד

ראשי תהלותיו / נוספו בלי מספר / מאין גבול
 טורי מגלותיו / מזהרם יחפר / [ור זבול

5 אהבת כלולותיו / לי תערב תשפר / מכל יבול
 מימי תבונות קר / העמיק עדי מחקר / כל רן וסוד
 מצור הדר נוקר / הוא ראש לכל יקר / לפאר יסוד

שיריו עלי מצחות / דודים למצנפת / כי רחקו
 בלב ובטוחות / היו לטוטפת / בל נתקו

10 שלח דבר צחות / מלים כמו נופת / לי מתקו

8 במעדנות זמיר: בתענוגי השיר. הלשון על פי איוב לח, לא. 9 פלס: שקול. נאומך: מליצתך. 10 ויגילו וכו': השווה יש' ס, י.

כו מקורות: ש שיר נט.

המתפשט. ביאור: 1 קצר הודך: חדל אונים מלהביע את הודך. ואולי צ"ל 'קצה הודך', כלומר: 'קצת הודך' (כמו להלן, שיר לא, סימן א בית 1). אור: מאיר. 2 כי גם וכו': הלא אפילו הדגים מוכנים למות בלא עתם ובלבד שיעלו על שולחןך להיאכל. בלא עתו: לשון זכר לדגה. נחת וכו': הצירוף על פי איוב לו, טו. הדגה וכו': על פי שמ' ז, יח.

כח מקורות: ש שיר נו.

שיר אור. המשקל בגופי המחרוזות והאזורים: מתפעלים נפעל מתפעלים נפעל מתפעלים. ביאור: 1 כתא מכמר: יש' נא, כ. 4 יחפר: על פי יש' כד, כג. 5 אהבת כלולות: הצירוף על פי יר' ב, ב. 6 קר: הפיק, מלשון כחקיר ביר מימיה (יר' ו, ז). 7 הדר: נוקדה על פי המשקל, ונראה שנפל כאן שיבוש וצ"ל: יקר, כלומר ממקור הכבוד. 9 היו לטוטפת: על פי דב' ו, ו. בל נתקו: מכוון לשירים.

ואומרה השר / מבור ומאסר צר / חפץ פקוד
לנדוד וציר הוסר / חלפו ימי מצר / בא עת רקוד

קול שיר וקול זמרה / לספור תהלתו / יה חוללם
החן והמשרה / שם אל לנהלתו / בה כוללם
15 בשמי זמיר ארה / המה סגולתו / הוא אהלם
שיאו כגבה הר / לבו כמו נהר / בו כל מאד
עת רחוקו זהר / שמש ואור סהר / קדרו מאד

אות כי נבלתי / תקום ליום נועד / מספרך
כי אחרי מותי / היתה צרי גלעד / לי שירך
20 הוא אור אפלתי / אם ארעבה מסעד / לי זכרך
טור ספרך שחר / אך ממאור שחר / בו אהמוד
לבי בך בחר / בלתיך מאד נחר / נלאה עמוד

יום אמרו שרים / למנות פאר נעמך / שוא עמלו
שרים וטפסרים / לך יכרעו בשמך / יתהללו
25 על כן לדור דורים / אחשוק היות עמך / לו תוך כלוא
יוצרך בחוג חן צר / צלמך וכה אוצר / הדר והוד
עד כי לך יקצר / מהלל ועם מעצר / אותך אהוד

כט. נסע ששוני

כתובת : עוד לו

נסע ששוני עמך נסוע / אחי וגילי עמך ינוע
אז עצבון לבי בעוז מהללך / עליו להוסיף יש ואין לגרוע
גדול יגון לבי עדי כי אחשוב / למצוא אלי צירי צרי בגווע
גשם נדבות נדבה עיני וטל / דמעה עדי חרמון ישו גלבווע
5 חלפו רנני עת עשות אבל ועת / לבכות ועת לספוד ועת לקרוע

12 עת רקוד: קה' ג, ד. 13 חוללם: הולידם (את קול השיר והומר), מלשון 'חולל אילות' בתה' כט, ט.
15 ארה: אסף. 16 מאד: רכוש, על פי יומא פב ע"א, בשם ר' אליעזר: 'יש אדם שממונו חביב עליו מגופו
לכך נאמר בכל מאדך'. 18-19 אות וכו': ראה לתחיית המתים ממכתבך, שהרי קמתי לתחייה בזכות שירך.
נבלתי וכו': על פי יש' כו, יט. ליום נועד: בקץ הימין. צרי גלעד: רפואה. הצירוף על פי יר' נא, ח. 20 הוא:
שירך. מסעד לי וכו': משען לי בזכרי אותך. 21 שחר: שחור הוא. אף ממאור שחר: אבל יותר מאשר את אור
השחר. 22 נחר: הוכעס, מלשון 'חרון אף'. 23 שוא עמלו: תה' קכו, א. 24 טפסרים: נושאי משרה, יר' נא,
כו. 25 כלוא: מאסר, יר' לו, ד. 27 ועם מעצר: למרות היותי עצור. אהוד: אשבח (השווה תה' כח, ז).

מקורות: ש שיר כח.

השלם. ביאור: 2 אז עצבון לבי: נראה משובש, ואולי צ"ל: 'עו עצבון לבי', כלומר: מתחזק כאבי ככל שאני
מוסיף להללך. 3 צירי: סבלי. צרי: תרופה, יר' נא, ח. בגווע: במות. 4 גשם נדבות: הצירוף על פי תה' סח,
י. וטל וכו': הלשון והתמונה על פי שמ"ב א, כא. 5 ועת לבכות וכו': על פי קה' ג, ד.

ל. רעיון נעצב

כתובת: עוד לו

רעיון נעצב יעלז עמך / דוד וזכרך ארוכה ביום נחלה
 תוך סגור לבך תקעו אהלי / מחנות בין ולך נתנו נחלה
 מגביר מי יסירך וחיל מעלות / העלוך ידיד מעלה מעלה
 בך יסוד בין, ונפש אשר תאמין / בלתך אב זמיר עוטה מעלה

לא. שירי ידידות אהלם תקעו

כתובת: 'שתיל החמדה וענף התהלה ידידי חשובי בן לאדוני דון וידאל נ' לביא
 שלח אלי נ' חרוזים אלו הפליג להראות בהם חריצותו בהבנת שרשי שמושי
 הלשון בהלצה ובשיר והם אלה וכה אמר:

- א לקצה מהללך אין קצה / למנות הוךך איה סופר
 גדלו מעשי עטך מעלות / שירך מ"י יתן בספר
- ב לשון זהב לשון השיר הכי בו / יסופר מהלל רעים אהובים
 מלא ארץ וערץ צר להכיל / שבחך והמ"ה בכתובים
- ג מה עז זמיר מה נמרצו שירים ברוב / כח ועצמה מאריות גברו
 מסגר נדוד סביב לפי וברוב יגון / חילי אני אחריש והמ"ה דברו
- שירי ידידות אהלם תקעו / בינות צלעי אן ואי נסעו

ל. מקורות: ש שיר יט.

צירוף של שני זוגות צימודים, ואולי הם שני שירים נפרדים. המשקל: פועלים פועלים פועלים פועלים (פעמיים). ביאור: 1 ארוכה: רפואה, יר' ל, יז. נחלה: מחלה, יש' יז, יא. 2 נחלה: רכוש. 3 מגביר מי יסירך: על פי מל"א טו, יג. מעלה מעלה: אל על. 4 בלתך וכו': שיש לשירה אב מלכרך. מעלה: חטאה, ויק' ה, כא.

לא

מקורות: א עמ' קלו-קלו; ה עמ' 69-70; ט עמ' 65-67; מ עמ' 65-67; פ עמ' 9-10, ובו השיר ללא הסימנים. בכ"י א חסר בית 43, וכך פורסם ברנשטיין. כאן נדפס הבית על פי ה. חילופי נוסח: סימן ג: 2 וברב] ורברי ט.

פורסם על ידי ברנשטיין, בן לביא, שירים ז-י. שלושת הקטעים הראשונים הם סימני השיר המציינים כרגיל את מספר בתיו (50).

סימן א: התנועות. ביאור: 1 לקצה מהללך: לקצת שבחך. איה סופר: יש' לג, יח. 2 מי יתן וכו': איוב, יט, כג.

סימן ב: המרובה. ביאור: 1 לשון זהב: הצירוף על פי הו' ז, כב. 2 ערץ: שמים, כלשון הפייטנים. והמה וכו': הצירוף על פי במ' יא, כו.

סימן ג: השלם. ביאור: 1 מה עז: על פי שופ' יד, יח. מאריות גברו: שמ"ב א, כג. 2 מסגר וכו': פי שתום מכאב הנדוד. והמה דברו: הו' ז, יג.

גוף השיר: נשלח לדאפיאירה, שענה עליו בשיר 'דדים בשופרות הזמיר' (ראה ורדי, עדת נוגנים, עמ' 121-123). השלם. ביאור: 1 אהלם תקעו: שמושכם היה קבוע בלבי.

צבאות המונם שִׁכְנו עִמִּי תָמוּל / אִיכָה כָרַגְע נָדְדוּ גַם נָעוּ
 עֵבִי זְמִירוֹתֵי תָמוּל מוֹד נָטְפוּ / אִיךְ נִעְצְרוּ הַיּוֹם וְחַק גָּרְעוּ
 נַחְלֵי יְאוּרִיָּהִם בְּצוּרֵי נִבְקָעוּ / אִיךְ נַחְרְבוּ הַיּוֹם וְלֹא נִבְעוּ
 5 כִּכְבִּי זְמִיר זָרְחוּ בְּעוֹד יוֹמֵם תָמוּל / אִיכָה בְּאִישׁוֹן לִילָה נִשְׁקָעוּ
 רָדְפוּ זְמִירִים אַחֲרֵי אֲתָמוּל אֲכָל / הֵן אֲרַדְפֶּם הַיּוֹם וְהֵם חֵישׁ צָעוּ
 אֲתָמוּל עֲצִי צִיצִי פְרִי הָדָר וְהוֹד / נִתְנוּ וְצָצוּ צִיץ בְּיוֹם נָטְעוּ
 אִיךְ חָדְלוּ הַיּוֹם תְּנוּבַתֶּם הָאֵם / שְׂרָשֶׁם וְגִזְעֶם גָּעְקְרוּ נִגְדָּעוּ
 אוֹ אִם בְּנַפְשִׁי בְּחָלוּ שִׁירִים אֲשֶׁר / לֹא נִכְרוּ עַד כֹּה וְהִתְנוּדְעוּ
 10 אוֹ שׁוֹדְדֵי לִילָה זְמִירֵי גִבְנוּ / אוֹ גִיב שִׁפְתֵי גּוֹזְלִים קָבְעוּ
 אוֹ מַפְנֵי פַחַד יְקוֹד אֵשׁ הַנְּדוּד / נִצְּנוּ וְנָעוּ אֶל מְקוֹם נוֹשָׁעוּ
 אוֹ נֶאֱקוֹת פְּרוֹד זְמִירֵי אֶל קֶצֶה / תִּבְּל בְּכַף קָלַע גְּדוּד קָלְעוּ
 כִּי חַק הַפְּכִים הוּא לְעוֹלָמִים וְזוֹ / דֶּרֶכְסֶם אֲשֶׁר יַחַד עֲמוּד נִמְנָעוּ
 אוֹ הַזְמִיר הִזָּה לְרַעֲיוֹנֵי כְמוֹ / מְלוֹה וְנִשְׁשִׁים שְׁלָמוּ פָרְעוּ
 15 אוֹ נָד זְמִיר עֵת נָד שְׁלָמָה הוּא גְבִיר / כָּל נוֹגְגִים עַל כֵּן דְּכָרֵי לְעוּ
 גָּבַר אֲשֶׁר הַבוֹעֲרִים עֵת יַחֲזוּ / אוֹר תֵּאָרוּ יִתְחַכְמוּ יִדְעוּ
 יִתְחַכְמוּ מֵאוֹר לְבוֹשׁ הוֹדוּ וּמָה / הָעֵת בְּשׁוּלֵי הַמַּעִיל נִגְעוּ
 עַל כֵּן אֲנִי אָדָם וּמַחֲסוּם אֲשֶׁמְרָה / אֶל פִּי וְזִמְרָתִי כִשְׁכוֹר תַּעֲזוּ
 אֲתָה שְׁלָמָה לֵב בְּתוֹךְ גּוֹי וְאִיךְ / בְּלִתֶּךָ יְצוּרֵי יִשְׁלִי יִרְגְעוּ
 20 אֲתָה גְבִיר לְשִׁיר וּמִמֶּךָ מַעֲנָה / לְשׁוֹן וּמְלִין מִמֶּךָ הַשְׁפָּעוּ
 נִכַּח הַדּוֹם רְגְלֵי צַעֲיֵרֵי שִׁירְךָ / מְלָכֵי זְמִיר יִשְׁתַּחֲוּוּ יִכְרְעוּ
 הוֹדוּ בְּהוֹד יִקְרָתְךָ לְכֵן בְּדֵל / אֲזַנְּם בְּדֵל זִמְרָתְךָ רָצְעוּ
 טַעְמוּ לַחִיד שִׁירִים מֵאֵד יִמְתַּק וְאֵל / מוֹזַעַר מְעַט מְנָהוּ מְלָכִים שְׁעוּ
 קוֹלְךָ אֲמַת קוֹל סִיס בְּצִיץ רַעֲנָן וְהֵם / נִדְמוּ שׁוֹרִים עַל בְּלִילִם גָּעוּ

מקורות: השיר: 4 נבעו] יסעו פ 5 איכה] איך ט 6 זמירים] זמירי פ 7 וצצו] ושגו פ 8 האם] הגם פ 9 שירים] שרים ב והתודעו] ונתודעו ט פ 11 הנדוד] הנודו פ נצו] נסו פ נושעו] נגדעו פ 12 נאקות] נאקת ב בכף] בקף פ 13 לעולמים] לעולמי ט 18 וזמרת] וזמרות ב וזמירות ט 22 בדל] לדל פ 24 סיס] סוס ט

3 עבי: ענני. מור נטפו: שה"ש ה, ה. וחק גרעו: על פי יח' טז, כו. 4 יאוריהם: שב אל 'שירי ירידות' שבבית הראשון. נחרבו: יבשו. 5 כוכבי וכו': שיעור הדלת: כוכבי שירי, שאתמול נראה זרם גם באור היום. באישון לילה: אפילו בחושך אין רואים אותם. נשקעו: כמו ישקעו, עמוס ת, ח. 6 צעו: צעדו, מלשון 'צעה ברב כחו' (יש' סג, א). 7 וצצו ציץ: על פי במו' יז, כג. 8 האם: הניקוד הרקדוקי האם נוגד את המשקל. 9 בחלו: מאסו. לא נכרו: לא התעלמו. והתודעו: אלא התודעו אליה. 10 קבעו: עשקו (מש' כב, כג ועוד). 11 נצו ונעו: זעמו ונדדו, על פי איכה ד, טו. נושעו: נצלו. 12 נאקות וכו': או שמא כאב הפירוד השליך את זמירי למרחקים. 13 וזו דרכם: של הנודו והשיר. 14 הזמיר וכו': ואולי היה שירי בחינת מלוה לרעיוני, והם, רעיוני, שלמו את חובם, ומעתה אין להם במה לשיר. 15 על כן וכו': איוב ו, ג. מכאן שבח הנמען. 16 הווערים: הכסילים. 17 ומה: קל וחומר. 18 ומחסום אשמרה: על פי תה' לט, ב. 19 גוי: גופי. יצורי: אברי. 20 מענה לשון: הצירוף על פי משלי טז, א. השפעו: זורמות בשפע. 21 צעירי שירך: הקטנים שבשיריך. 22 בדל: תנוך. בדל וזמרתך: בדלת שירך. רצעו: כמשפט העבד המסרב לצאת לחפשי (שמ' כא, לו). 23 מזער מעט: גם אל טפה ממנו. שעו: הטו אוון. 24 שורים וכו': על פי איוב ו, ה.

- 25 קְטוֹנֶךָ עֲבָה כְּמוֹ מֵתָנֶם לְזֹאת / תַּחַת הַדּוֹמֵךְ שֶׁחָחוּ נִכְנְעוּ
 פָּרַחַח רִנְנִיךָ נְפִילֵיהֶם בָּרַב / כַּח כְּשֶׁסַּע הַגְּדִי שֶׁסָּעוּ
 נָגַה בְּרַק עֶטֶף כְּנֶגְהָ אֹרֶךְ וְצָר / עֵת יַחֲזוּהוּ חֵיל מְלִיצִים וְעוּ
 אָמְרוּ בְּנֵי יָמִים לְבַצֵּעַ מַעֲשֵׂי / הַשִּׁיר וְעַת הַבְּרָאךְ נִבְצָעוּ
 בֵּינַת מְלִיצִים נִסְתָּרָה יוֹם נוֹדֵךְ / כִּי בְלַתֵּךְ סָכְלוּ וְהִשְׁתַּגְּעוּ
 30 מַחֲנוֹת נְגִינּוֹת אַחֲרֶיךָ יִלְכוּ / כִּי עַת יִמְשֹׁן מִמֶּךָ יִגְעוּ
 וּבְכֵן בְּרַחֲקֶךָ אֵיךְ שֶׁעָפִי יַפְצָחוּן / רְנָה וְיִשִּׁירוּ וְיִתְרוּעְעוּ
 מֵה עַז חֲלִי פֶרֶד וְאִישִׁים יִמְשֹׁלוּ / מִכְּאוֹב לְמִכְאוֹבוֹ אִמַּת פֶּשְׁעוּ
 לוֹ רַעֲיוֹנֵי מַחֲלָתוֹ יִדְעוּ / מֵאֹז מְעִיל הָאֵהָבָה קָרְעוּ
 אֵלֹו יִדְעוּהוּ תַמּוּל לֹא עֲמֵלוּ / לְקִנּוֹת צָבָא דוֹדִים וְלֹא יִגְעוּ
 35 אֵלֹו יִדְעוּהוּ וְהַרְחִיק כָּל יָדִיד / נִדְרוּ וְלֹא נִדְרוּ אֲבָל נִשְׁבְּעוּ
 כִּי הַיְדִידִים עֵת נְדוּדִים אוֹיְבִים / שָׁבוּ וּפְצָעֵי אוֹיְבִים פָּצְעוּ
 נָחַשׁ וְשָׂרְף הַנְּדוּד אֲזִי יִשְׁכוּ / לֵב דוֹד וְקוֹל לַחֵשׁ בְּלִי יִשְׁמְעוּ
 אוּלַם בְּךָ מְזוּר יַחֲדָה אַחֲרֵי / מוֹת עִם בְּחֶרֶב נוֹדֵךְ נִפְגְּעוּ
 הוּא נִיב שֶׁפְּתִיךָ אֲשֶׁר בּוֹ נִגְאָלוּ / דוֹדִים וּמִשְׁחַת בְּלִי נִפְדְּעוּ
 40 לְבוֹת נְכָאִים בּוֹ אֲנַחוֹת יִשְׁכַּחוּ / בּוֹ נִשְׁכַּחוּ תּוֹגוֹת וְיִשְׁתַּעֲשְׂעוּ
 שִׁחְרוֹת דִּיו מִכְתָּבְךָ תִּלְבִּין שַׁחוּר / לְבוֹת בְּנִגְעֵי הַנְּדוּד נוֹגְעוּ
 בּוֹ אֲשַׁמְחָה בּוֹ אֲשַׁכְּחָה יְגוֹן וּבוֹ / אֶקְרַע שְׁתֵּי עֵינַי אֲשֶׁר דָּמְעוּ
 הַמֵּית נִבְלִיךָ וְקוֹל תַּף שִׁירְךָ / יִשְׁקִיט הַמּוֹן מֵעֵי אֲשֶׁר רָגְעוּ
 וְרָאָה פְּלִיאָה כִּי מְזֻמּוֹתֵי בְּעַד / שֶׁלַח נְדוּד נִפְלוּ וְלֹא נִבְצָעוּ
 45 כִּי אַחֲזוּהוּ קְדָרוֹת כְּתָבְךָ אִמְרָה / שֶׁמֶשׁ וְסֶהַר זָרְחוּ יִפְעוּ
 אוּ מְלֶאכֶי שְׂדֵי לְהֵאִיר עֲרַפְלֵי / לֵב נַע וְנָד יִרְדּוּ וּבוֹ פָּגְעוּ
 לְכֵן גְּבִיר הַקֶּשֶׁב וְהַעֲתֵר אֵלֵי / שׁוֹעֵת מְזֻמּוֹתֵי אֲשֶׁר שׁוֹעוּ
 הָאֵר פְּנֵי דוֹדֶךָ בְּאוֹר נֵיבֶךָ הֵכִי / כַּכְּבִי זְמִיר עַל מִצְחֶךָ נִקְבְּעוּ
 אֶתָּה עֲנֵק עַל גְּרַגְרוֹתֵיהֶם וְהֵם / תַּחַת הַדּוֹם כַּף רִגְלֶךָ יוֹצְעוּ
 50 בְּךָ הַטְּבָעוּ קָדָם זְמִירֵי חֵן וּבְךָ / שִׁירֵי יְדִידוֹת אֶהְלֵם תִּקְעוּ

30 ימישון] ימושון ט 33 מעיל] מה חיל ט 37 ישכן] ישבו ב אויבים] שונאים ט 38 עם] אם ב 40 נשכחו] ינחו ט 46 נע ונד] נד ונע ט.

25 קטנך וכו': על פי מל"א יב, י. לזאת: על כן. 26 פרחח רנניך: הקל שבשיריך (אויב ל, יב). נפיליהם: את הענקים שבהם. כססע וכו': על פי שופ' יד, ו. 27 אור וצר: שמש וירח (יש' ה, ל). זעו: נרעדו. 28 לבצע: לשבור, השווה עמ' ט, א. בני ימים: הגורל. 30 ימישון: יתרחקו (יש' ג, י). 31 וישירו וכו': על פי תה' סה, יד. 32 ימשלו: ישוו. 33 לו וכו': אילו ידעו מחשבותי את חומרת כאבו. 34 צבא דודים: ידידים רבים. 35 ולא נדרו: ולא רק נדרו. 36 שבו: נעשו. ופצעי אויבים: ההפך מ'אמנים פצעי אוהב' במש' כו, ו. 37 וקול לחש וכו': על פי יר' ח, יו. 38 מזור: תרופה. עם: אנשים. 39 ומשחת בלי: בור קבר, יש' לח, יז. נפדעו: כמו נפרו (אויב ל, כד). 40 בו: ב'ניב שפתיך'. 42 בו: במכתבך. אקרע: אצבע, אקשט (יר' ד, ל). 43 רגעו: סערו (יר' לא, לד). 44 שלח: חרב. נבצעו: נבקעו. 45 קדרות: את שחור הדיו של מכתבך. יפעו: הופיעו, זהרו, מלשון יפעו. 46 או מלאכי וכו': התמונה על פי בר' לב, א. 49 גרגרותיהם: של כוכבי השיר. 50 הטבעו: נקבעו. קדם: מאז

איש יכלכל (אגרת צמודה ל'שירי ידידות')

איש יכלכל מחלת מפת נדודך מכה רבה מכת בלתי סרה. מחלונות מאסר
התשווקה ממכון שבתו איה ישגיח אליך יתבונן כי עמך לנצח נצחים נפשו
קשוורה. כחותם על לבו תמונתך טמונה בחבו ולטופפות בין עיניו למען תהיה לו
מפני חמת חצי הנדוד צנה וסחרה. בזכרו את שמך ירון ושמח לעתות בצרה שם
5 זכרו כיין לבנון לשמח לבב אנוש אנוש מאז הפרדך מעליו למען תנוח ולמען
תחיה רוח נכאה רוח נשברה. כי יבוא דברך גם כי ילך בגיא צלמות כי בא השמש
והיה במחשך היתה אורה. ותופע במו אפל עליו נהרה נאמן אהבתך לעבוד
עבודתך לו ורוע עם גבורה וידאל בנבנשת בן לביא

ד. שירים שונים

לב. אללי כי

כתובת: עוד לו

אללי כי נטע נעמני / נשבר נקבר בין אשמני
אזיה כי טרם בא עתו / אומלל, נבל ציץ שושני
אללי כי יח ממרום / שלח רוזן בין משמני
אזיה כי נהפכו לענה / ורוש ממתיק מעדני
5 אם ארעב ללחם תוגה / אם אצמא אשתה מעיני
אחלי רעי ומידעי / אחלי שמעו קול תחנוני
אחלי אל תגודו לי כי / תנחומים ירבו דאבוני
האח האח בער כי אור / אשו ערה עד מצפוני
על כן סורו מני היום / יודעי מכאובי ויגוני
10 גורו פן אש תאכלכם כי / תבואו לראות את פני

לא האגרת. מקורות: א עמ' קלו; ה עמ' 71. חילופי נוסח: 6 וידאל וכו' וידאל בן לביא ה.

ביאור: 1 איש יכלכל: על פי יר' כ, ט. מכת בלתי סרה: יש' יד, ו. 2 ממכון וכו': על פי תה' לג, יד. נפשו
קשוורה: בר' מד, ל. 3 כחותם וכו': שה"ש ת, ו. טמונה בחבו: על פי איוב לא, לג. לטופפות וכו': דב' ו, ח.
4 צנה וסחרה: תה' צא, ד. לעתות בצרה: תה' ט, י. זכרו וכו': ה' יד, ח. לשמח וכו': על פי תה' קד, טו. 6 רוח
נכאה: מש' טו, יג. יבא דברך: שופ' יג, ז. בגיא צלמות: תה' כג, ד. בא השמש: קה' א, ה. 7 ותופע וכו':
על פי איוב ג, ד. 8 זרוע עם גבורה: תה' פט, יד.

לב מקורות: ש שיר כ.

שיר קינה. התנועות. ביאור: 1 נטע נעמני: הצירוף על פי יש' יז, י. בין אשמני: בין הקברים, השווה יש' נט,
י. 3 אללי וכו': הדלת חסרה תנועה, ואולי צריך להשלים 'אללי לי'. שלח רוזן: על פי יש' י, טו. 4 לענה
ורוש: הצירוף על פי איכה ג, יט. 5 תוגה: במקום לחם. מעיני: את דמעתי. ונראה שצ"ל מי עיני. 6 אחלי:
מילת הפצרה, תה' קיט, ה. 8 האח: כמו אבוי. האח: התנור, אש הכאב. ערה עד מצפוני: חשף את מסתרי.
10 כי תבואו וכו': על פי יש' א, יב.

לג. אם בחלום

כתובת: אלה הבתים נעשו על מצבת קבורתו שנת קדש קדשים על

אם בחלום חצב לשמש קבר / גביר הנה זה לחלומו שבר
בושו רעבים שוכרים מאין מחיר / מכר תעודת בנבנשת שבר
עלה שנת קדש קדשים על ביום / נקרא עלי שברי תרועת שבר
יקיץ ביום קני ה' יעלו / מן הקברים כנשרים אבר

לד. הוה עלי הוה

כתובת: ועל מצבתו כתב בנו דון וידאל בנבנשת ין לביא

הוה עלי הוה ושווד על שבר / נוסדו לבית יעקב ולבני עבר
יום נאסף רועם ועדרם גשאר / נודו בכל פנה ואל כל עבר
על מי מנוחות נהלם לאט, הכי / חקמה ומעלה חברו בו חבר
אכן במותו התהלוח ירדו / אחריו ופה לקחו אחזת קבר

לה. עש יאכלהו עש

כתובת: ועוד כתב

עש יאכלהו עש ירוץ אל / הבור צבא מרום והגלגל
הן זאת חקרנוה והאבן / הזאת לזכרון ועד הגל

לג. מקורות: א בשולי דף קיב.

פורסם בישורון (בעריכת קובק), ט (תרל"ח), עמ' 6-10; ברנשטיין, דיואן, מבוא עמ' 8, הערה 14. כתובת למצבת ר' בנבנשת דה לה קבלרייה. השלם. ביאור: 1 אם בחלום וכו': אילו חלם מי שהשמש נקברה באדמה. גביר הנה: המלים אינן לפי המשקל. נראה שנשתבש סדרן וצ"ל: הנה גביר, וכך אכן הדפיס ברנשטיין. שבר: פתרון חלום. ור"ל: מות הגביר מדגים במציאות פשר לחלום הוה. 2 שוברים וכו': על פי יש' נה, א. שבר: בר, בר' מב, א. 3 עלה: על פי תיקון שולים, תחת 'נעלה' בגוף הטקסט. על: למעלה, השווה שמ"ב כג, א. קדש קדשים: הסימן לשנת המוות ניתן בראשי המלים 'קדש' ו'על'. שברי: תקוות. 4 קני ה' וכו': יש' מ, לא.

לד. מקורות: ג עמ' קה.

כתובת על מצבת בנבנשת דה לה קבלרייה. השלם. ביאור: 1 הוה וכו': אסון, יח' ז, כו. ושווד על שבר: הצירוף על פי יש' נט. נוסדו: נועדו. 2 נודו: בכו, על פי איוב ב, יא. 3 על מי וכו': על פי תה' כג, ב. לאט: נגד המשקל, ונראה שהוא שיבוש במקום 'בלאט' (שופ' ד, כא). 4 אחזת קבר: בר' כג, ד.

לה. מקורות: ג עמ' קה; פ עמ' 57. חילופי נוסח: כתובת: ועוד כתב על מצבת פ.

כתובת נוספת על מצבת בנבנשת דה לה קבלרייה. המהיר. ביאור: 1 עש וכו': הכוכב המאיר, איוב ט, ט. יאכלהו עש: תבלענו רימה, יש' ג, ט. ירוץ: ירוצץ, ירוסק, קה' יב, ו. 2 הן זאת וכו': על פי איוב ה, כו. והאבן וכו': בר' כח, כב. ועד הגל: בר' לא, מח.

לו. שמע לי אהוך

כתובת: עוד לו

שמע לי אהוך / ומוסר ידיךך / יהי תוך לבךך / מחקה וחרות
 בתן חן נאומי / ודבקה בנעמי / כמאז נדבקה / אלי נעמי רות
 בטרם תדבר / ושירים תחבר / שמור פן יהי ב[.]. / פתיות וחרות
 ויךך אמונה / בפלס תבונה / תהי נא להבדיל / בין סמוך לחרות
 5 וכן תו תתנה / לעבר והווה / ותו אות לסימן / לנקבות וזכרות
 ודע כי חלקים / ידועים למלים / ויש אות לשורש / ויש אות לשרות
 אשורי מליצם / אחוז נא בראשם / שלמה קצינים / ומוחזק בכשרות
 בכשרון ידיעה / ויתרון שמועה / ולו על גבוניו / אדנות ומרות
 תנה לבך ל' / הדום מעלותיו / למךךך והתר' / חקה מיהירות
 10 במען נאומו / תרוה צמאך / וסלת זמיר י' / אכילך ככרות
 בשובה ונחת / בני שיר תכוונן / וטעם זקנים / יהיה לך בבחרות
 צרור מר נאומך / חזיתיו והנה / בתוכו צרור ש' / תרוךך ונערות
 ונגות זמיר נ' / טעה יד ימינך / ואכן פריהן / פרי המהירות

לו. צפור דרור

כתובת: עוד לו

צפור דרור קן לה בביתך יעלה / עבךך אני נא חשבני כדרור
 אחלי ללב נחלה בחיל אהבה צרי / הבי ואל יושבי שבי קראי דרור
 ילין בתוך חיקך כימים עברו / שם אשפלות כפר ורית מר דרור

מקורות: ש שיר נג. לו

תגובת המשורר לשיר שהובא לפניו לבקורת. המתקרב. ביאור: 1 אחוך: אומר לך, איוב טו, יז. מחקה: חקוק.
 2 כמאז וכו': המשקל פגום כאן, ואולי צ"ל: כאז נדבקה. נעמי וכו': רות א, יד. 3 ב[.]: צ"ל בם. פתיות:
 אולת, מש' ט, יג. חמרות: דבר המתאים לחמורים. 4 בפלס: במאזני. סמוך וחרות: נסמך ונפרד. 5 תו
 תתנה: תן לך סימן, על פי יח' ט, ד. 6 אות לשרות: אותיות שימוש. 7 אשורי וכו': לך בדרכי אמני המילים.
 הלשון על פי איוב כג, יא. בראשם: ובעיקר בדרכי. שלמה: מן הסתם שלמה דאפיארה. 8 אדנות: הניקוד
 על פי הנצרך למשקל. 10 ככרות: כמזון, על פי תה' סט, כב. 11 בשובה ונחת: יש' ל, טו. טעם זקנים:
 חכמת זקנים, איוב יב, כ. יהיה: לפי המשקל צ"ל 'יהי'. 12 צרור מר: על פי שה'ש א, יג. חזיתיו: ראיתיו.
 צרור: חצץ. 13 נטעה יד ימינך: על פי תה' פ, טו.

מקורות: ס 316 ע' 6; ש שיר לג. חילופי נוסח: 1 בביתך] בהיכלך ש. לו

שיר חשק בציומדים. למקור המוטיב המרכזי ראה לעיל, שיר כה. גשלה לוידיאל בנבגשת. השלם. ביאור:
 1 דרור: ציפור. 2 אחלי: הלוואי. השווה תה' קיט, ה. דרוד: חופש, על פי ויק' כה, י. 3 ילין וכו': שה"ש
 א, יג. מר דרור: בושם, שמ' ל, כג.

לח. ראו דוד

כתובת: עוד לו

ראו דוד יחשוק יעלת אהבים / עדי כי אהבת נפשה אהבה
ולא יסור חבוק ונשוק בכל עת / ולא ידע בעת קומה ושכבה

לט. בתנור חשקך

כתובת: עוד לו

בתנור חשקך אפו שעפי / בצק שיקם והגדילו מדורה
בטרם יחמץ כי יראו פן / כבודך נעלה מהם מהרה
ויען מצאו עשר תהלות / כך שלחו לך מצה עשירה

מ. לערוך קרב

לערוך קרב נפשות המון דודים / נגדך גביר צופות והומיות
ללחום כך הם מרקו חרב / פיהם והוא בעל שתי פיות
איצרך לתת פדות נפשך / הכן גלוסקאות יפיויות
וקרא בעזרך חיל בני גפן / ואסוף גדודי גודגדניות

לח מקורות: ש שיר נה.

המרובה. ביאור: 1 נפשה: כנראה שיבוש במקום נפש או נפשו (על פי שמ"א כ, יז). 2 ולה: אליה. ולא ידע
וכו': בר' יט, לג.

לט מקורות: ש שיר ס.

שיר לעת מצוא, אולי עם שי לפסח. המרובה. ביאור: 1 בתנור וכו': באש אהבתי הגדולה חיברו מחשבותי שיר
לך. 2 בטרם יחמץ: שמ' יב, לד. כבודך וכו': שמה תסלק מהם השראתך. 3 מצה עשירה: על פי פסחים לה
ע"א, 'עיסה שנלושה ביין ושמן ודבש'.

מ מקורות: ש שיר נד; ג עמ' ח; מ עמ' 5.

שיר הומוריסטי לעת מצוא. המהיר. ביאור: 2 שתי פיות: כלומר שהיא חרב פיפיות. תהלים קמט, ו. 3 פדות
נפשך: להצלתך. גלוסקאות: מיני מאפה, כתובות קיא, ע"ב. 4 גדגדניות: פירות.

ביבליוגרפיה ורשימת קיצורים

- ביינארט, אנוסים
ביינארט, גירוש ספרד
ביינארט, החצרנות היהודית
ביינארט, יודאיקה
בן שלום, ויכוח טורטוסה
בלסקו־מרטינס, גירוש
בער, תולדות
בראדי, ריה"ל
בראדי, רמב"ע
ברנשטיין, בן לביא
ברנשטיין, דיואן
ברנשטיין, שירי קודש
ברנשטיין, שני פיוטים
גוטוורט, בונפיד
גוטוורט, דוראן
גוטוורט, הוספיטאלים
גלוסטר, תעודות
גרוס, בונפיד
- ח' ביינארט, אנוסים בדין האינקוויזיציה, תל אביב 1965
ח' ביינארט, גירוש ספרד, ירושלים תשנ"ה
ח' ביינארט, 'דמותה של החצרנות היהודית בספרד הנוצרית', בתוך: הג"ל, פרקי ספרד, א, ירושלים תשנ"ח, עמ' 51-62
Cavalleria (Caballeria) De la, *Encyclopaedia Judaica*, 5, (1971), cols. 261-266
ר' בן שלום, 'ויכוח טורטוסה, וינסנטי פרר ובעיית האנוסים, על פי עדותו של יצחק נתן', ציון, נו (תשנ"א), עמ' 21-45
א' בלסקו־מרטינס, 'גירוש היהודים מאדמות האצולה: אחוות קבלריה ואלעזר של מסדר ההוספיטלרים', בתוך: דור גרוש ספרד (בעריכת יו"ט עסיס וי' קפלן), ירושלים תשנ"ט, עמ' 155-175
י' בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית, תל אביב 1965
ח' בראדי (מהדיר), דיואן ר' יהודה הלוי, ברלין 1894-1930
ח' בראדי (מהדיר), משה אבן עזרא שירי החל, ברלין תרצ"ה
ש' ברנשטיין, 'שירי דון וידאל יוסף בן לביא', תרביץ, ח (תרצ"ז), 345-366
ש' ברנשטיין (מהדיר), דיואן שלמה בן משלם דאפיריה, ניו יורק תש"ג
ש' ברנשטיין, דיואן שירי הקדש של שלמה בן משלם דאפיריה, HUCA, יט (1945-1946), חלק עברי, עמ' א-עד
ש' ברנשטיין, 'שני פיוטים לר' שלמה בן לביא', חורב, ג, (תרצ"ו-תרצ"ז), ניו יורק, עמ' 101-106
E. Gutwirth, 'Social Criticism in Bonafed's Invective and its Historical Background', *Sefarad*, 54 (1985), pp. 23-53
E. Gutwirth, 'Duran on Ahitophel: The Practice of Jewish History in Late Medieval Spain', *Jewish History*, 41 (1989), pp. 59-74
א' גוטוורט, 'ההוספיטאלים היהודיים בספרד', פעמים, 37 (תשמ"ט), עמ' 140-150
F. V. Galostra, 'Aportaciones documentales para el estudio de la familia Caballería', *Sefarad*, 3 (1943), pp. 115-147
א' גרוס, 'המשורר שלמה בונפיד ומאורעות דורו', ספר זכרון לאפרים תלמג' (בעריכת ב' וולפיש), חיפה תשנ"ג, א, עמ' לה-סא

- דאוידזון, מלחמה בשלום י' דאוידזון, 'מלחמה בשלום', תרביץ, ב, ספר א, תרצ"א, עמ' 100-90
- הוס, עפר ודינה ורדי, וידאל
- הוס, עפר ודינה ורדי, וידאל
- ורדי, עדת נוגנים ורדי, עדת נוגנים
- ת' ורדי (מהדירה), שירי דון וידאל בנבנשת, מהדורה בקורתית בלוויית מבוא, מקורות וביאור, א-ד, עבודת גמר, ירושלים תשמ"ז
- ת' ורדי, 'עדת הנוגנים' בסרגוסה - שירת החול, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, ירושלים תשנ"ז
- H. Trautner-Kromann, *Shield and Sword*, Tübingen 1993
- טראוטנר-קרומאן, מגן וחרב ילין, גן המשלים
- ד' ילין (מהדיר), טדרוס אבו אל עאפיה, גן המשלים והחידות, א-ג, ירושלים תרצ"ד-תרצ"ז
- ירדן, שירי אהבה ירדן, שירי אהבה חדשים לדון וידאל בנבנשת, מאונים, לו (תשל"ג), עמ' 98-102
- י' לוי, מעיל תשבץ, א-ג, תל אביב תש"ם
- ע' מיוחס-ג'יאנו, 'נשים בקהלות המומרים לנצרות בספרד של המאה הט"ו, פעמים 7-46 (אביב תשנ"א), עמ' 169-189
- A. A. Neuman, *The Jews in Spain*, New York 1980
- מ' עסיס, 'היהודים במלכות ארגוניה ובאזורי חסותה', בתוך: מורשת ספרד (בעריכת ח' ביינארט), ירושלים תשנ"ב, עמ' 36-79
- י"ט עסיס, 'עזרה הדדית וסעד בקהילות ישראל בספרד', בתוך: מורשת ספרד (בעריכת ח' ביינארט), ירושלים תשנ"ב, עמ' 259-279
- מ' עסיס, 'תסיסה חברתית ומאבק בין מעמדי בקהלות ספרד לפני הגרוש', בתוך: תרבות והיסטוריה, (בעריכת י' דן), ירושלים 1987, עמ' 121-145
- ד' פגיס, שירת החול ותורת השיר למשה אבן עזרא ובני דורו, ירושלים תש"ל
- פגיס, רמב"ע
- ל"א פלדמן, ד' יוסף בן דוד הדיין מסרגוסה ויחסו להר"ן לריב"ש ולהרשב"ץ, דברי הקונגרס העולמי השישי למדעי היהדות (1973), ג, עמ' 349-358
- פרידלנדר, מעשה אפוד יו"ט פרידלנדר-י' הכהן (עורכים), מעשה אפוד לפריפוט דוראן הלוי, וינה 1865 (מהדורת צילום ירושלים תש"ל)
- קובק קטולוס, שירים
- המאסף, 'דבר תורה', ירוקן, ט (1878), עמ' 1-10
- שירי קאטולוס (תרגום, מבוא, הערות ומפתחות: ר' בירנבאום, ד' וייסרט), ירושלים 1989
- א' קמיניקא, 'שירים ומליצות להר' שלמה בהר' ראובן בונפיד, ממזרח ומערב, ב, תרנ"ה עמ' 107-127; הצופה לחכמת ישראל, י (1926), עמ' 288-295, שם, יב (1928), עמ' 33-42
- ד' שוורץ, 'דרשה בעניין יציאת מצרים לרבי וידאל יוסף דה לה קבלריה', אסופות, ז (תשנ"ג), עמ' רסא-רפ
- שוורץ, דרשה
- ע' שוחט (מהדיר), יהודה אבן וירגה, שבט יהודה, ירושלים תש"ז
- שוחט, שבט יהודה

- שירמן, הגורני ח' שירמן, 'יצחק הגורני, משורר עברי מפרובאנס', בתוך: הנ"ל, לתולדות השירה והדראמה העברית, א, ירושלים תשל"ט, עמ' 438-421
- שירמן, השירה ח' שירמן, השירה העברית בספרד ובפרובאנס, א-ב, ירושלים 1956
- שירמן, הפולמוס ח' שירמן, 'הפולמוס של שלמה בונפיד בנכבדי סאראגוסה', קובץ על יד, סדרה חדשה, ד (תש"ו), עמ' 64-9
- שירמן-פליישר, תולדות ב ח' שירמן, תולדות השירה העברית בספרד הנוצרית ובדרום צרפת (עדכן השלים וליווה בהערות ע' פליישר), ירושלים תשנ"ז